

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**До захисту допустити:
Зав. кафедри
«___» _____ 20__ р.**

**Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
«Інформаційно-бібліографічна діяльність наукових бібліотек України»**

студентки історичного факультету
спеціальності «Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа»
освітнього ступеня «Магістр»
Зборщик Анастасії Костянтинівни
Науковий керівник:
Манякіна Олена Салаватівна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри культурології та
інформаційної діяльності
Рецензент:
Лісогор Вікторія Олександрівна,
директор комунальної установи
«Маріупольська міська
централізована бібліотечна
система»

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«___» _____ 20__ р.

Маріуполь – 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	Ошибка! Закладка не определена.
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК	Ошибка! Закладка не определена.8
1.1.Стан дослідження інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотек	Ошибка! Закладка не определена.8
1.2. Нормативно-правове забезпечення діяльності бібліотечних установ	Ошибка! Закладка не определена.3
Висновки до розділу 1	Ошибка! Закладка не определена.21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	Ошибка! Закладка не определена.22
2.1.Бібліотечні установи: види, функції, напрями діяльності... ..	22
2.2.Інформаційно-бібліографічна діяльність бібліотечних установ	Ошибка! Закладка не определена.58
2.3.Бібліографічна діяльність наукових бібліотек	59
Висновки до розділу 2	Ошибка! Закладка не определена.70
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ МДУ)	Ошибка! Закладка не определена.72
3.1. Наукова бібліотека Маріупольського державного університету: історія, структура, основні напрями діяльності	Ошибка! Закладка не определена.72
3.2. Аналіз інформаційно-бібліографічної діяльності наукової бібліотеки МДУ	Ошибка! Закладка не определена.80
Висновки до розділу 3	Ошибка! Закладка не определена.4
ВИСНОВКИ	Ошибка! Закладка не определена.5

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДБА – довідково-бібліографічний апарат

ЗВО – заклад вищої освіти

МДУ – Маріупольський державний університет

НБ – наукова бібліотека

ВСТУП

У інформаційному суспільстві головним ресурсом є інформація, саме на основі володіння інформацією про різні процеси і явища можна ефективно та оптимально будувати будь-яку діяльність. Більша частина населення в інформаційному суспільстві зайнята у сфері обробки інформації або використовує інформаційні й комунікаційні технології у своїй повсякденній виробничій діяльності.

В сучасних реаліях інформаційному суспільству необхідно мати та володіти інформаційною культурою, а саме набувати знання й уміння в галузі інформаційних технологій, а також обізнаність в юридичних та етичних нормах.

На сучасному етапі розвитку суспільства основою успішної діяльності установ будь-якої організаційно-правової форми є володіння правдивою та актуальною інформацією, уміння ефективно використовувати методи її збирання, аналізу і надання.

В даний час гостро стоїть питання щодо нових підходів в поліпшенні якості обслуговування користувачів в бібліотеці. Сьогодні бібліотеки під впливом підвищення рівня «інформаційності» та «інформованості суспільства» розширюють свою функціональну нішу, стають необхідними осередками інформаційного суспільства. Сучасна бібліотека як важлива складова інформаційного простору суспільства має не лише забезпечити доступ до різноманітності знань кожному члену суспільства, а й стати центром продукування нового знання.

Співробітники бібліотек змінили традиційні підходи до обслуговування користувачів, а електронні ресурси дали змогу відкрити нову сторінку для удосконалення системи інформаційно-бібліографічного обслуговування. Ними опановані нові технології, які надали можливість доступу до світових інформаційних ресурсів в мережі Інтернет та формуванню електронних

бібліотек для повного задоволення потреб користувачів. Все це спонукає науковців та практиків до більш глибокого вивчення означеної сфери та зумовлює **актуальність** обраної теми.

Об'єктом дослідження є інформаційно-бібліографічне обслуговування.

Предметом дослідження є особливості інформаційно-бібліографічної діяльності наукових бібліотек України.

Метою роботи є комплексне дослідження напрямів інформаційно-бібліографічної діяльності наукових бібліотек (на прикладі наукової бібліотеки Маріупольського державного університету).

Для досягнення поставленої мети вбачаємо необхідним розв'язання наступних **завдань**:

- з'ясувати стан вивчення питання інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотек;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення діяльності бібліотечних установ;
- окреслити види, функції та основні напрями діяльності бібліотек;
- визначити організацію інформаційної діяльності наукових бібліотек на сучасному етапі;
- розглянути основні види бібліографічної діяльності установ;
- здійснити аналіз інформаційно-бібліографічної діяльності наукових бібліотек України на прикладі НБ МДУ.

Ступінь дослідження проблеми. Дане питання порушувалось у працях відомих авторів: Н. М. Кушнарєнко «Бібліотечне краєзнавство» [42], С. М. Борик «Бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів: вивчення інформаційних потреб» [3], М. С. Слободяника «Бібліотечна справа України: стратегічні напрями прориву» [79], В.В. Брежнєва «Інформаційне обслуговування: продукти і послуги бібліотек та інформаційних центрів» [6]. Особливе значення для розробки проблематики мають наукові праці вітчизняних фахівців в галузі бібліотечної автоматизації та комп'ютеризації: Л. Я. Філіппової «Питання змісту бібліотечних Web-сайтів в Інтернеті» [85],

М. С. Слободяник «Наукова бібліотека: еволюція структури і функції» [78], Л. Костенко «Комп'ютерна культура бібліотекаря» [40].

Питаннями бібліографічної діяльності бібліотек займається Г. Швецова-Водка [88-89], М. Я. Дворкіна розглядає організацію роботи бібліотечного обслуговування та види довідково-пошукового апарату бібліотек [18-19].

Джерельна база дослідження складається з законів України «Про інформацію» [72], «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [67], «Про доступ до публічної інформації» [68], «Про звернення громадян» [70], ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність» [20], Положення про наукову бібліотеку Маріупольського державного університету [65], Правила користування науковою бібліотекою Маріупольського державного університету, щорічна звітна документація НБ МДУ [80, 81, 82]. Окремим джерелом інформації з питань інформаційно-бібліографічної діяльності наукових бібліотек став офіційний сайт наукової бібліотеки МДУ [59].

Методологічною основою роботи є загальнонаукові принципи історизму та наступності (для виявлення розвитку бібліографічної діяльності), об'єктивності, всебічності (при визначенні підґрунтя бібліографічної діяльності бібліотек). Додатково були використані методи системного аналізу, синтезу, системно-структурний (для аналізу основних напрямів інформаційно-бібліографічного обслуговування в бібліотеках ЗВО), структурно-функціональний (для висвітлення структури й видів інформаційної продукції та послуг бібліотек) і соціально-комунікаційний (за допомогою якого розглядалася бібліографічна діяльність бібліотек як засіб інформаційної комунікації, спрямованої на постійне та систематичне збирання, обробки інформації для її зберігання, інформаційного пошуку та використання). Статистичний метод та кількісно-якісного аналізу в третьому розділі роботи під час аналізу та порівняння щорічних звітів та інформаційних статистичних форм наукової бібліотеки МДУ.

Практична значимість наукової роботи, полягає в тому, що матеріали роботи можна використовувати студентами під час підготовки до самостійної

роботи з навчального курсу «Книгознавство. Бібліотекознавство» та в подальшій діяльності співробітниками НБ МДУ.

Апробація окремих аспектів дослідження в межах міжнародної науково-практичної конференції «Україна першого двадцятиліття ХХІ століття: культурно-мистецький вимір» (Рівно 2020 р.) [27]; всеукраїнської науково-практичної конференції «Феномен бібліотек у сучасному світі» (Маріуполь 2020 р.) [25, 29] та Декадах студентської науки історичного факультету Маріупольського державного університету (Маріуполь 2019 р., 2020 р.) [26, 28, 33].

Структура роботи складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаної літератури. У першому розділі висвітлюються теоретичні аспекти та інформаційно-правове забезпечення, яке регулює діяльність бібліотечних установ. Другий розділ присвячений організації інформаційно-бібліографічної діяльності наукових бібліотек. В третьому розділі проведений аналіз інформаційно-бібліографічної діяльності наукових бібліотек на прикладі наукової бібліотеки МДУ. Висновки представлені загальними результатами роботи. Список використаних джерел містить 92 позиції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК

1.1. Стан дослідження інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотек

Значення бібліотеки в інформаційному просторі висвітлює науковий співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського О. Каращук [37]. У своїй статті авторка висвітлює основні продукти виробництва інформаційного суспільства, а також розглянуто основні напрями розвитку бібліотечної справи в інформаційному суспільстві. Організація сучасної бібліотечної системи ґрунтується не лише на автоматизації окремої бібліотеки. Головна мета її – створення єдиного всеукраїнського інформаційного простору та інтеграція у світовий бібліотечний інформаційний простір. Для досягнення цієї мети визначено ряд завдань:

- по-перше, удосконалення бібліотечно-бібліографічної інформації й публікації текстів у електронному вигляді;
- по-друге, забезпечення доступу через Інтернет до бібліографічної інформації та повнотекстових баз даних;
- по-третє, забезпечення електронних засобів пошуку й обслуговування запитів на інформаційні ресурси бібліотеки [37].

З розвитком комп'ютерних і телекомунікаційних технологій інформаційний простір бібліотеки розширюватиметься до міжбібліотечного, міжрегіонального, а з часом його межі стануть ще ширшими.

Створення єдиного інформаційно-бібліотечного простору дасть змогу забезпечити широкі можливості для кооперування зусиль бібліотек у наданні користувачам розвинутого сервісу в корпоративному середовищі спільних

інформаційних ресурсів і сервісів регіону, більше того, сприятиме побудові інформаційного суспільства в Україні [37].

Упровадження новітніх електронних технологій дає змогу реалізувати комплексний підхід до вирішення інформаційних завдань. Користувач може отримати повний комплект різноманітних інформаційних матеріалів, у тому числі й інтернет-ресурси, а також консалтингові послуги. Бібліотеки сьогодні усвідомили свою роль навігаторів у безмежному масиві інформації, що вигідно відрізняє їх від інших комунікативних суспільних структур. Їхнє місце й значення можна охарактеризувати за такими критеріями:

- технологічний – інформаційна технологія широко застосовується в бібліотечних установах, у системі організації надання послуг;
- соціальний – інформаційні послуги бібліотек виступають важливим стимулятором зміни якості життя, формується й утверджується «інформаційна свідомість» при широкому доступі до інформації;
- економічний – інформація становить ключовий фактор в економіці як ресурс, послуги, товар, джерела доданої вартості та зайнятості;
- політичний – свобода доступу до отримання інформації веде до розуміння політичного процесу, який відзначається зростаючою участю й консенсусом між різними класами та соціальними прошарками населення;
- культурний – визнання культурної цінності наданої бібліотекою інформації сприяє утвердженню інформаційних цінностей в інтересах розвитку окремого індивіда й суспільства в цілому [37].

Іншими словами, бібліотеки беруть активну участь у процесах ретрансляції культури, тобто передачі колективної пам'яті від покоління до покоління, від людини до людини, що об'єднує їх зі сферою освіти.

В інформаційному суспільстві освіта розвивається безперервно, і гарантувати перспективу отримання нових знань усім, хто цього прагне, можна лише за сприяння інформаційних ресурсів книгозбірень. Саме тому особливої ваги набуває ретранслююча (освітня) функція бібліотек, яка спричиняється підвищенням їхньої ролі в системі безперервної освіти.

Сучасна парадигма бібліотечного обслуговування ґрунтується не тільки на використанні фонду документів конкретної бібліотеки. Вона передбачає також використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу й місцезнаходження як документа, так і користувача. Для задоволення інформаційних, освітніх, культурних потреб своїх користувачів бібліотека сьогодні робить доступними не тільки документовані знання, інформацію, що зберігаються в її фондах або на жорстких дисках її серверів. Вона виходить за свої фізичні кордони, переходить з реального простору у віртуальний. З одного боку, вона пропонує доступ до інформаційних ресурсів, що належать іншим суб'єктам інформаційного простору, у тому числі представленим у мережі Інтернет. З другого – створює електронні інформаційні ресурси (бази даних, колекції оцифрованих документів, веб-сайти та веб-портали), що перебувають за її фізичними стінами. Нарешті, бібліотека надає віртуальні послуги з пошуку інформації та необхідних знань [37].

Сьогодні інформаційно-бібліографічне обслуговування в значній мірі визначає характер бібліотеки як науково-освітнього, інформаційного та культурного центру. Особливістю роботи науково-бібліографічного відділу бібліотеки ЗВО є інформаційно-бібліографічне забезпечення наукової діяльності та навчально-виховного процесу. Світові перспективи розвитку університетських бібліотек по задоволенню освітніх і наукових потреб засновані на широкому використанні електронних ресурсів. Стрімкий розвиток інформаційних технологій впливає на зміст та форми довідково-бібліографічної роботи. Довідково-бібліографічний фонд в його звичайному вигляді доповнюється і замінюється електронними джерелами, які створюють основу для виконання різноманітних запитів користувачів. Дуже широко використовуються в університетських бібліотеках такі види електронних джерел як бази даних. Сучасні бази даних надаються переважно в доступі онлайн (ЕК, ЕБ тощо). При цьому існують БД, що використовуються безпосередньо тільки для обслуговування користувачів в бібліотеці (БД «Ліга:

Закон» у НБ ХНУ). Втіленням сучасного каналу доступу до різноманітних бібліотечних послуг та інформаційних ресурсів стали бібліотечні веб-сайти. Сайти відіграють особливу роль в довідково-бібліографічному обслуговуванні (ДБО) та посилюють значення бібліотеки в навчальному процесі. Одним із основних бібліографічних ресурсів на сайтах бібліотек є БД «Електронний каталог» (ЕК). ЕК ведуться у чотирьох бібліотеках методичного об'єднання Хмельницької області: НБ ХНУ, НБ КПНУ, НБ ПДАТУ (програмне забезпечення «УФД. Бібліотека»), НБ ХУУП (власний програмний продукт «Філін»). Кількість записів в електронних каталогах бібліотек щороку зростає. У 2007 році в ЕК бібліотек було: ХНУ – 215566 записів, КПНУ – 27867, ПДАТУ – 16589 та ХУУП – 2100 записів.

Однією із нових форм довідково-бібліографічної роботи НБ ХНУ є міжбібліотечна кооперація з Хмельницькою обласною бібліотекою для юнацтва за договором про співпрацю по обміну електронними записами аналітичного розпису періодичних видань [47].

Сучасна парадигма довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО) передбачає використання принципово нових можливостей доступу до інформації незалежно від часу і місцезнаходження як документу, так і користувача. В умовах формування інформаційного суспільства ефективність ДБО бібліотек залежить від широкого використання електронних ресурсів.

Електронні ресурси, згідно Міждержавного стандарту ГОСТ 7.82-2001 «Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов» – це інформаційні ресурси, керовані комп'ютером, у тому числі ті, які потребують використання периферійного пристрою, підключеного до комп'ютера.

Електронні ресурси являють собою електронні дані (інформацію у вигляді чисел, букв, символів або їх комбінацій), електронні програми (набори операторів або підпрограм, які забезпечують виконання певних завдань, включаючи обробку даних) або поєднання цих видів в одному ресурсі [14].

На сьогодні не існує єдиного термінологічного стандарту щодо різновидів електронних ресурсів. Термінологія наводиться в ISBD(ER), в міждержавних стандартах ГОСТ 7.82-2001, ГОСТ 7.83-2001; ряд термінів наводиться у форматі бібліографічного опису UNIMARS. Під впливом інформаційних технологій постійно з'являються нові види електронних ресурсів, формуються типи електронних документів. Оскільки електронні ресурси різноманітні та знаходяться в постійному розвитку, переліки термінів, які позначають їх види, завжди будуть приблизними, незакінченими. Більш детально питання класифікації електронних видань вивчались такими науковцями як Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш, А. І. Земсков, Я. Л. Шрайберг [92], та інші [14].

Сучасна бібліотека для задоволення інформаційних, освітніх, культурних потреб своїх користувачів використовує як реальний, так і віртуальний простір. З одного боку, вона створює власні електронні ресурси, а з іншого – пропонує доступ до ресурсів, що належать іншим суб'єктам інформаційного простору, в тому числі представленим у мережі Інтернет [1].

У доповідях І. М. Мищака, С. П. Кулицького [41], І. А. Вишневської, Ю. А. Якименка та О. В. Чебана було розглянуто досвід оперативно-організаційної та методичної роботи інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотечних структур щодо інформаційного забезпечення управлінських рішень, наукового інформаційно-аналітичного супроводу економічних, суспільно-політичних перетворень (у тому числі в регіонах) та були розглянуті актуальні вимоги до сучасного інформаційно-аналітичного продукту. Автори зазначають, що розробка сценаріїв-прогнозів перебігу подій (у середині країни, на міжнародному рівні) на основі яких виконавча влада стане будувати свої практичні дії вимагатиме нових підходів до інформаційно-аналітичного та наукового забезпечення діяльності влади, концентрації та ефективного використання інтелектуальних сил.

У процесі підготовки інформаційно-аналітичного продукту вирішуються такі завдання:

- збір великої кількості інформації з даної проблеми;
- фільтрація суб'єктивних факторів та другорядної інформації;
- додатковий збір інформації з історії виникнення проблеми та її розвитку, аналогів і варіантів їх подолання або вирішення;
- аналіз варіантів вирішення проблеми, їх можливе взаємовиключення або поєднання;
- прогноз подальшого розвитку ситуації за різних умов;
- розробка переліку стратегій реалізації рішення, визначення сукупності дій, які необхідні для досягнення поставленої мети;
- оцінка ступеня ризику при несприятливому розвитку подій.

Отже, досліджуючи питання організації діяльності бібліотек, їх інформаційно-бібліографічні напрями роботи сучасні науковці і практики все більше наголошують на необхідності залучення новітніх технологій в усі напрями роботи бібліотек і при наданні різних видів послуг користувачам.

1.2. Нормативно-правове забезпечення діяльності бібліотечних установ

Бібліотечні установи у своїй діяльності користуються низкою нормативно-правових та методичних документів, що розкривають сутність їх діяльності, права, обов'язки та функції.

У редакції Закону України «Про інформацію» від 13 січня 2011 року було визначено, що основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [72]. У іншій, аналітичній інтерпретації до інформаційної діяльності можна включити діяльність людини, пов'язану з процесами отримання, перетворення, накопичення і передачі інформації.

Інформаційно-аналітична діяльність – це особливий напрям інформаційної діяльності, який пов'язаний з виявленням, опрацюванням,

збереженням та поширенням інформації переважно у сфері управлінської, політичної та економічної діяльності.

До інформаційно-аналітичної діяльності відносять ті процедури і процеси інтелектуальної діяльності, які мають ознаки творчості, породжують нову інформацію, дозволяють виявляти нові проблеми або їх аспекти, пропонувати нетрадиційні способи їх вирішення. Зростає інтерес управлінських структур до методів і засобів аналітичної роботи, посилюється роль різних видів експертизи (правової, фінансової, макроекономічної, міжнародної, науково-технічної та ін.) [8].

Інформаційно-аналітична діяльність є важливим напрямом управлінської діяльності всіх установ. Для управлінської сфери важливим є не тільки своєчасне ознайомлення з первинною інформацією, а й випереджувальне виявлення проблемних ситуацій і прогноз розвитку подій. Саме необхідність передбачення, виявлення та прогноз тенденцій розвитку ситуації обумовлює застосування різних аналітичних методик опрацювання вихідної інформації. З'ясування можливих шляхів розвитку ситуації потребує не тільки узагальнення виявленої інформації, а також її оцінки. Наявність в інформаційно-аналітичних дослідженнях «вивідного знання» робить їх надійним підґрунтям для прийняття управлінських рішень [8].

Необхідність інформаційно-аналітичних досліджень в сфері управління обумовлена не тільки наявністю інформаційних бар'єрів, які перешкоджають одержанню потрібної інформації, а й дефіцитом часу в діяльності споживача інформації. Дефіцит часу суб'єктів управління як споживача інформації потребує перекладання на спеціальну інформаційну службу завдань постійного слідкування за інформацією щодо визначених інформаційних потреб, витягу необхідних інформативних фрагментів з усього масиву інформації, аналітико-синтетичного перетворення вихідної інформації у відповідності до потреб споживача. Виконання цих завдань потребує створення системи інформаційного забезпечення споживачів інформації,

в якій вони виступатимуть визначальним чинником під час підготовки інформаційно-аналітичних документів [8].

З появою нових інформаційних технологій, основою яких є впровадження засобів обчислювальної техніки, зв'язку, систем телекомунікації, інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організації та громадян. Від її якості й достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, що приймаються на різних рівнях – від глави держави до громадянина.

Інформацію, яка використовується в органах державного управління, можна класифікувати за різними напрямками та ознаками. На підставі результатів систематизації поглядів різних учених запропоновано поділ інформації, що використовується в державному управлінні, а саме: на вхідну й вихідну; внутрішню та зовнішню; офіційну й неофіційну; загальну та галузеву; горизонтальну й вертикальну; інформацію про минуле, сьогодення й майбутнє; інформацію, призначену для керівника суб'єкта управління та для інших посадових осіб; усну, електронну, подану на паперових носіях; універсальну та спеціалізовану [40].

Інформація для прийняття управлінських рішень має відповідати критеріям актуальності, своєчасності, повноти, доступності, адекватності для прийняття відповідних управлінських рішень. Обсяги та зміст інформації, потрібної суб'єктам управління, залежать від масштабу й важливості управлінського рішення, кількості й характеру параметрів, які керуються та регулюються в керованій системі, кількості варіантів можливого стану й поведінки об'єкта управління, величини та різноманітності спричинюваних внутрішніх і зовнішніх дій, кількості та якості показників, які характеризують результати роботи системи, структури системи управління й кількості рівнів у ній.

Уточнюючи поняття «інформатизація суспільства», його можна визначити так: інформатизація суспільства – це забезпечення орієнтованого,

інноваційного розвитку, головною метою якого є підвищення інформаційної культури та знань, які перетворюються в ресурс соціально-економічного розвитку шляхом посилення інтелектуальних можливостей людей і машин за допомогою інформаційних та телекомунікаційних технологій. Головною метою інформатизації органів державної влади та органів місцевого самоврядування є створення оптимальних умов як для задоволення інформативних потреб, так і для реалізації конструктивних прав громадян, органів державної влади і місцевого самоврядування, організацій, суспільних об'єднань на основі формування й використання інформаційних ресурсів та найсучасніших інформаційних технологій [40].

Інформатизація органів державної влади всіх рівнів та всіх суб'єктів державного й суспільного життя країни не дасть користі без одночасної інформатизації всіх суб'єктів промислової, торговельної та інших сфер державної й суспільної діяльності, а також розширення доступу громадян до інформаційно-комп'ютерної технології, оскільки діяльність цих суб'єктів є джерелом інформаційного ресурсу для державних органів влади [40].

У редакції Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 16 березня 2000 року, визначається, що бібліотека це інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [67].

ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає статус бібліотек, правові та організаційні засади діяльності бібліотек і бібліотечної справи в Україні. Він гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках [67].

У редакції Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 9 квітня 2015 року, визначається, що публічна інформація є відкритою, крім випадків встановлених законом, а також дає визначення поняттю «публічна

інформація», а саме відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством [68].

Закон України «Про доступ до публічної інформації» гарантує забезпечення права на доступ до публічної інформації та на яких принципах здійснюється доступ до неї. Принципи за якими здійснюється доступ до публічної інформації це – прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації, що була надана або оприлюднена відповідно до цього закону, крім обмежень, встановлених законом; рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак [68].

Закон України «Про звернення громадян» регулює питання практичної реалізації громадянами України наданого їм Конституцією України права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно до їх статуту пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам України можливості для участі в управлінні державними і громадськими справами, для впливу на поліпшення роботи органів державної влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відстоювання своїх прав і законних інтересів та відновлення їх у разі порушення [70].

Згідно цього закону громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-

економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення, а також особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами [70].

Засади правового забезпечення інформатизації бібліотек було закладено в 1998 році в Національній програмі інформатизації [73] та Концепції національної програми інформатизації. Ці документи розробляють комплексну та довготривалу стратегію інформатизації не лише бібліотечної сфери. А також поняття «інформатизація» розглядається як сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, розроблених на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [70].

Ці нормативні акти ставлять за мету виконання Національної програми інформатизації, яка виражається у:

- формуванні правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних та гуманітарних передумов розвитку інформатизації;
- застосуванні та розвитку сучасних інформаційних технологій у відповідних сферах суспільного життя України;
- формуванні системи національних інформаційних ресурсів;
- створенні загальнодержавної мережі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури, охорони здоров'я тощо;
- створенні загальнодержавних систем інформаційно-аналітичної підтримки діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

- підвищенні ефективності вітчизняного виробництва на основі широкого використання інформаційних технологій;
- формуванні та підтримці ринку інформаційних продуктів і послуг;
- інтеграції України у світовий інформаційний простір [73].

Питання забезпечення інформаційно-комп'ютерною технікою було закладене в іншому нормативно-правовому акті країни під назвою Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», де визначено, що одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожний міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя. Як шлях досягнення цілей визначених програмою, розглядається створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України [74].

Центральним органом державної виконавчої влади, що здійснює загальне методичне керівництво бібліотеками і координує їх роботу, є Міністерство культури України, міністерства, державні комітети, відомства, інші державні органи і організації здійснюють керівництво підвідомчими їм бібліотеками.

Міністерство культури України як центральний орган державної виконавчої влади реалізує єдину державну політику щодо бібліотечної справи в Україні; формує вимоги щодо державного статистичного обліку бібліотек, заснованих на території України; визначає державні потреби щодо бібліотечного обслуговування та нормативи, що гарантують його належний рівень; створює спеціалізовані організаційні структури для матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення бібліотечної діяльності;

здійснює координацію робіт по об'єднанню бібліотек в єдину інформаційну систему; організує підготовку бібліотечних кадрів; здійснює контроль за діяльністю державних бібліотек, збереженням ними єдиного бібліотечного фонду України; організує наукові дослідження в галузі бібліотекознавства, бібліографії, документознавства та науково-інформаційної діяльності; встановлює державні бібліотечні стандарти.

До нормативної-методичної бази також слід віднести ДСТУ 7448:2013 «Інформація та документація: Бібліотечно-інформаційна діяльність: терміни та визначення понять» [20], ДСТУ 6096:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування» [21], ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 (ИСО 5963-85) «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Індексування документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації» [22], які використовуються в роботі бібліотек, архівів, інформаційних служб, інформаційних центрів, діють в Україні та пов'язані з бібліотечно-інформаційною та бібліографічною діяльністю.

Слід зазначити і організаційно-методичні документи, які регулюють діяльність зокрема наукової бібліотеки МДУ. Положення «Про наукову бібліотеку МДУ» від 06.11.2017 року [65], в якому чітко прописані основні завдання та функції установи. Визначена структура, обов'язки, напрями діяльності та взаємодія з іншими структурними підрозділами закладу освіти. Окремим видом статистичної документації є щорічні інформаційні матеріали про діяльність НБ МДУ [34-36] та щорічні статистичні форми звітів НБ МДУ за 2017 – 2019 рр. [80-82].

Таким чином, визначені основні законодавчі та нормативно-методичні документи забезпечують діяльність наукових бібліотек України, регулюючи їх основні поняття, завдань та функцій. Допомагають в організації бібліографічної діяльності, формуванні довідково-пошукового апарату, а

також надані інформаційно-бібліографічних послуг користувачам за їх інформаційними потребами.

Висновки до розділу 1.

Вивчення питання організації діяльності бібліотечних установ загалом і зокрема наукових бібліотек і бібліотек закладів освіти є досить актуальним в сьогоденні. Більша кількість наукових розвідок присвячена саме проблемі впровадження інформаційних комп'ютерних технологій в процес діяльності бібліотек та при поширенні інформації, популяризації своєї діяльності та наданні інформаційних, наукових, довідково-бібліографічних послуг за потребою користувачів.

Діяльність бібліотек, і зокрема наукових бібліотек досліджується вітчизняними теоретиками та практиками М. Бутко [8], О. Воскобойнікова-Гузєва [12], Л. Костенко [40], Н. Кушнарєнко [42-43], Л. Філіппова [85], М. Слободяник [78-79], Г. Швецова-Водка [88-89] та ін.

Основні напрями роботи бібліотек і зокрема наукових бібліотек регламентують нормативно-правові та методичні матеріали. Законодавче підґрунтя здійснення діяльності наукових бібліотек складають Закони України щодо освіти, бібліотечної справ та інформаційної діяльності. Основою для створення власних нормативних документів бібліотек є акти Кабінету міністрів України та відповідних міністерств, що регламентують певні аспекти бібліотечної діяльності. Приведення до єдиних правил надання бібліотечних послуг здійснюється шляхом затвердження та виконання міжнародних та національних галузевих стандартів.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Бібліотечні установи: види, функції, напрями діяльності

Згідно із законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», бібліотека – це інформаційний, культурний, освітній заклад, що має упорядкований фонд документів і надає їх у тимчасове користування фізичним та юридичним особам [67].

Бібліотечні установи є органами державної влади будь-якого рівня, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, юридичними та фізичними особами. Бібліотеки відрізняються за:

- цільовим призначенням;
- контингентом користувачів;
- тематичним і видовим складом;
- обсягом фондів, приналежності, масштабом діяльності, юридичної самостійності, ступеня доступності та ін. [67].

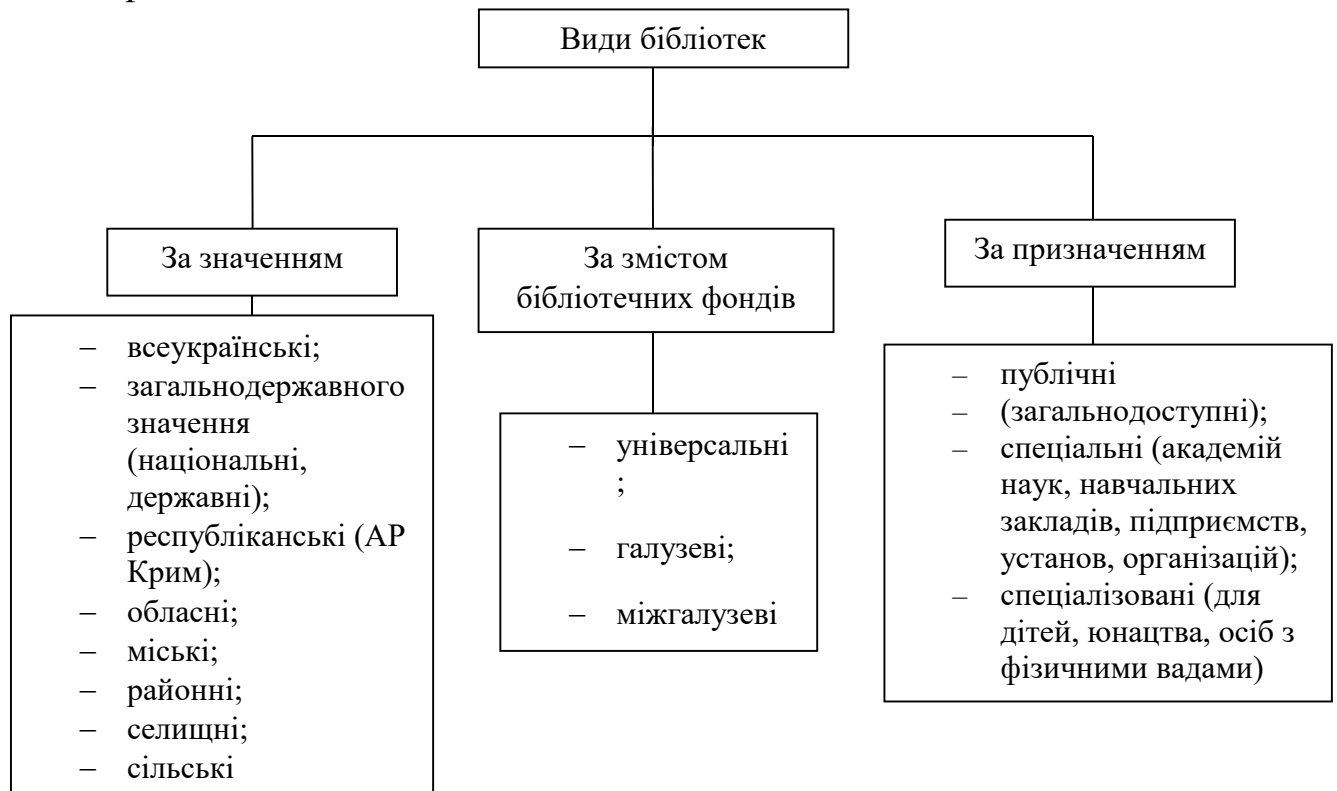
По кожному з наведених ознак можна виділити ряд типів, видів і підвидів бібліотек. Також бібліотека може бути охарактеризована кількома ознаками.

Бібліотечна система України функціонує на основі скооперованого комплектування фондів та обробки документів, довідково-пошукового апарату, взаємному використанні бібліотечних ресурсів, організації науково-дослідної, науково-бібліографічної та науково-методичної роботи [67].

Необхідність типологізації виникає у зв'язку з потребою або в упорядкованому описі множин неоднорідних бібліотек. В процесі типологізації на основі змістовного аналізу вивчення бібліотек виявляється їхня подібність і відмінність, вибираються надійні способи ідентифікації.

Основними одиницями типології бібліотек виступають поняття «тип» і «вид», які означають зразок, модель або різновид. Їм відповідають групи бібліотек, які володіють певними ознаками. Бібліотеки, що згруповані за провідною типологічною ознакою, називають типами, а процес подальшої деталізації визначає види і підвиди.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає види бібліотек за різними класифікаційними ознаками. Таким чином бібліотеки поділяються за видовими ознаками: за значенням, за змістом та за призначенням [67]. На Мал. 2.1 показаний розподіл видів бібліотек за класифікаційними ознаками.

Мал. 2.1 Класифікація видів бібліотек на підставі
Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»

В Україні бібліотеки загальнодержавного значення знаходяться у м. Києві. Серед них: Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського [52], Національна парламентська бібліотека України [55], Державна бібліотека України для юнацтва, Національна історична бібліотека України [53],

Державна наукова сільськогосподарська бібліотека, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, Державна науково-технічна бібліотека України, Національна бібліотека України для дітей [51], Національна науково-медична бібліотека України [54].

Національна бібліотека України – провідний державний культурний, освітній, науково-інформаційний заклад, що виконує функцію методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та реалізує її. НБУ володіє потужним фондом вітчизняних і найважливіших науково значущих зарубіжних документів і задовольняє найрізноманітніші потреби суспільства, сприяє розвитку науки, освіти, культури, здійснює міжнародне співробітництво у формуванні та використанні світових бібліотечних ресурсів. Бібліотечний фонд національної бібліотеки є національним культурним надбанням народу, невід’ємною складовою частиною культурної спадщини та перебуває під охороною держави. Статус національної надається державній бібліотеці згідно із законодавства.

Державна бібліотека – бібліотека загальнодержавного значення, що здійснює бібліотечне, бібліографічне, інформаційне обслуговування користувачів і виконує функцію всеукраїнського науково-дослідного, методичного та організаційного центру бібліотек відповідної галузі або категорій користувачів [67].

Універсальна бібліотека – найбільша публічна бібліотека території (області, краю, міста, району), тобто відкрита, доступна для всіх і кожного. В її діяльності поєднуються такі основні соціальні функції: освітня, культурно-просвітницька та інформаційна. Найважливіша роль універсальної бібліотеки полягає у сприянні вільному всебічному розвитку особистості, задоволення різноманітних читацьких потреб, підвищення освітнього та професійного рівня населення. Будучи центральною бібліотекою регіону, вона є культурним центром, центром бібліотечного краєзнавства та бібліотечної системи [66].

Галузева бібліотека – це бібліотека, що задовольняє інформаційні потреби в певній галузі знання або практичної діяльності (суспільно-політичній, науково-технічній, медичній, сільськогосподарській та ін.) на основі відповідного фонду та інформаційно-пошукового апарату.

Публічні, спеціальні та спеціалізовані бібліотеки можуть об'єднуватися у централізовані бібліотечні системи [67].

Централізована бібліотечна система – це об'єднання бібліотек у єдине структурно-цілісне утворення, куди входить центральна бібліотека.

Центральні бібліотеки – головні бібліотеки регіонів, які зобов'язані формувати, зберігати та надавати в користування найбільш повне зібрання документів у межах своєї території, організовувати взаємне використання бібліотечних ресурсів і надавати методичну допомогу бібліотекам різних видів відповідних територій.

Центральні бібліотеки беруть участь у розробленні та реалізації державних і регіональних програм у межах своєї компетенції та програм розвитку бібліотечної справи, створенні інформаційних мереж на основі єдиних стандартів обробки документів і обміну даних [67].

Таким чином, призначенням будь-якого виду бібліотеки є формування найбільш повного зібрання актуальних для держави документів, збереження документальної спадщини нації та задоволення інформаційних потреб усіх категорій користувачів. З урахуванням виду бібліотеки, загальних та специфічних особливостей її діяльності можна цілеспрямовано формувати склад і структуру фондів, задовольняти читацькі запити, забезпечувати побудову і функціонування системи бібліотек та їх взаємодії, ефективно управління бібліотечною справою і т. д.

Бібліотечна система України – складова частина всесвітніх інформаційних ресурсів, вітчизняної та світової історико-культурної спадщини. В ній органічно поєднуються відомча централізація та регіональна кооперація. Відомча централізація передбачає концентрацію в головних галузевих книгозбірнях (медичній, науково-педагогічній, науково-технічній,

сільськогосподарській тощо) та бібліотеках провідних університетів інформаційних ресурсів з відповідної проблематики, регіональна кооперація – координацію діяльності книгозбірень зі створення складових державного бібліотечного фонду на обласному рівні. В регіонах у ролі базових книгозбірень виступають як правило обласні універсальні наукові бібліотеки. Вищезазначене коло книгозбірень уособлює ту ланку, що забезпечує вирішення проблем акумуляції, обробки, постійного зберігання і поширення в часі та просторі науково й соціально значущих інформаційних ресурсів.

В інформаційному суспільстві, де домінують документальні потоки на електронних носіях, технологічно обумовленим є виокремлення в бібліотечній сфері центрів-генераторів інформації. Крім формування поточних і ретроспективних колекцій електронних видань вони виконують функції глибокої аналітико-синтетичної переробки документальних потоків з формуванням широкого спектра взаємопов'язаних науково-інформаційних продуктів. Їх створення здійснюється з використанням конвеєрної інформаційної технології. Перший етап цієї технології передбачає реєстрацію всього потоку електронних документів зі створенням бібліографічних баз даних універсального профілю та тематичних і проблемно-орієнтованих бібліографічних продуктів. Наступний етап — виокремлення зі згаданих баз даних записів про наукові публікації та їх доповнення реферативною інформацією з формуванням реферативної продукції. На її основі створюватимуться науково-аналітичні огляди, що становитимуть джерельну базу для підготовки прогностичних матеріалів.

Функція бібліотеки – це та роль, яку вона відіграє чи має відігравати в суспільстві, виявлення властивостей, які відрізняють бібліотеку від інших соціальних інститутів та організацій, засіб пристосування бібліотеки до існуючих соціальних умов. У зв'язку з цим виділяють різні групи функцій (наприклад, головні, основні, загальні, сутнісні, іманентні, онтологічні, генетичні, системоутворюючі, зовнішні, специфічні, типоутворюючі, історичні, технологічні тощо).

Зовнішні функції бібліотеки – це її реакція на потреби суспільства, обумовлені засобом взаємодії із зовнішнім середовищем. Як штучно створена система, бібліотека через зовнішні функції реалізує своє соціальне призначення, тому їх найчастіше називають соціальними.

Соціальні функції бібліотек більшість дослідників ділять на кілька груп. Першим спробу класифікації соціальних функцій в 1977 році зробив І.М. Фрумін, назвавши загальні і специфічні. Слідом за ним Ю. Н. Столяров виділив іманентні, сутнісні та інші, В. Р. Фірсов – основні і підлеглі, А.В. Соколов – сутнісні і прикладні і т. д..

Серед бібліотекознавців немає єдиної думки щодо складу сутнісних соціальних функцій бібліотек, але чітко простежуються дві концепції які представлені на Мал. 2.2.:

Мал. 2.2 Два напрями визначення соціальних функцій бібліотек

Вчені І. Фрумін, Л. Шилов, О. Хропач користуючись різними лексичними формами, виокремлюють як соціальну серед інших (виховна, виробнича) освітню функцію. Друга група вчених (Ю. Н. Столяров, А.В. Соколов, В. Р. Фірсов, О. Т. Селіверстова, І. К. Джерелиевская, Н.В. Жадько) виокремлюють: кумулятивну, меморіальну та комунікаційну функції.

Маніфест публічних бібліотек ЮНЕСКО серед цілей публічних бібліотек згадує, що вони повинні сприяти довічній універсальній освіті, допомагати тим, хто навчається.

Функціонування будь-якого навчального закладу неможливо без діяльності бібліотеки, її фондів та інформаційних масивів. Основою для розгортання навчально-методичної роботи зі студентами, регулярних курсів перепідготовки, проведення навчальної практики тощо є бібліотека, її кадровий потенціал, матеріально-технічна база [84].

Здійснення освітньої програми будь-якої освітньої установи неможливо без опори на бібліотеку та її інформаційні ресурси. Таким чином, діяльність таких різних соціальних інститутів, як бібліотеки й освітні установи, завжди була тісно взаємопов'язана. Тому разом з освітніми установами формуванням інформаційної культури дедалі більше починає займатися бібліотека. Сучасна бібліотека повинна:

- надавати інформацію та консультувати з питань створення центру навчальних матеріалів або фонду навчальних матеріалів у навчальних закладах (матеріали повинні відповідати меті освіти), а також з питань відбору, опрацювання та пошуку цих матеріалів; складати рекомендаційні бібліографічні списки та покажчики;
- організовувати виставки;
- підтримувати контакти з освітніми закладами;
- підтримувати освіту (пропаганда та заохочення використання фондів та послуг бібліотек);
- керувати пошуком, збиранням та використанням матеріалів;
- сприяти самоосвіті, насамперед створювати відповідні умови;
- навчати користуватися бібліотекою та її фондами;
- надавати інформацію тим, хто працює в системі освіти;

- гарантувати вільний доступ (кожного) до інформації на високому технічному рівні, формувати та розвивати пізнавальні потреби, залучати до вітчизняної та світової культури;

- виховувати інформаційну культуру;
- методично допомагати іншим бібліотекам;
- упроваджувати нові технології та формувати інформаційно-освітнє середовище;

- забезпечувати документально.

Сучасна бібліотека бере участь у процесі освіти як у широкому (трансляція культурних норм та цінностей теперішнім і наступним поколінням), так і у вузькому розумінні (забезпечення інформаційної підтримки освіти індивідуума). Забезпечуючи єдність загальної (загальнокультурної) й особливої (професійної) освіти, бібліотека сприяє становленню соціально компетентної, інформаційної грамотної особистості, стає головною базою безперервної освіти та самоосвіти. Виконуючи освітню функцію, бібліотека залишається одним з універсальних засобів пізнання.

Основна мета діяльності бібліотек – це задоволення інформаційних потреб користувачів, яке реалізується за допомогою комунікації між документом і користувачем, тому дану функцію можна назвати комунікаційною. Виконуючи її, бібліотека виступає в якості організатора місця і часу зустрічі документів, вироблених в різний час, різними авторами і розосереджених в різних точках простору, з користувачами, які перебувають у конкретному просторово – тимчасове континуумі. Основною формою реалізації цієї функції є безпосереднє надання користувачеві на певний час як в бібліотеці, так і за її межами необхідних йому документів. Комунікаційна функція забезпечує доступ до документів і оперативне їх отримання всіма зацікавленими користувачами [84].

Виконання бібліотекою комунікаційної функції пов'язано з наданням користувачам відомостей про документальний масив. Згідно з запитом користувача вони можуть бути обмежені певними рамками: місцем і часом

виробництва документів, авторської приналежністю, тематикою, цільовим призначенням, місцем зберігання та іншими параметрами. Ця діяльність здійснюється за допомогою використання різноманітних видів документів, створених як в бібліотеці, так і за її межами: каталогів, картотек, бібліографічних покажчиків, існуючих як на паперових та електронних носіях. Отримана таким чином інформація використовується надалі в якості допоміжної для продовження пошуку необхідних документів і в якості основної для проведення бібліографічної експертизи.

Відповідно з комунікаційною функцією бібліотека надає користувачеві не тільки сам документ або відомості про нього, але і безпосередньо необхідну йому інформацію. Здійснення даного виду діяльності пов'язано з більш високим рівнем бібліотечного сервісу. В даному випадку бібліотека бере на себе обов'язок надати користувачеві не документи, що містять необхідну йому інформацію, як це буває в більшості випадків, а, на основі вивчення та аналізу їх змісту, кінцевий результат – що цікавлять його відома. Ця робота може бути виконана в традиційному режимі, коли користувач в усній або письмовій формі отримує відповідну довідку, або в електронному, коли пошук в інформаційному масиві здійснюється за допомогою певних технічних і програмних засобів, а користувач стає володарем необхідних йому відомостей, часто навіть не відвідуючи бібліотеки і не зустрічаючись про бібліотекарем [84].

Бібліотека виконує також комунікаційну функцію, коли організує процес комунікації безпосередньо між користувачами, минаючи процес створення документів. У цьому випадку частина користувачів, які є носіями соціально значущої інформації, одночасно виступає і як реальних або потенційних авторів документів [83].

Даний вид комунікації здійснюється під час проведення різноманітних заходів (зустрічей, дискусій, «круглих столів», конференцій і інших) за участю вчених, письменників, поетів, політиків та інших володарів що цікавить користувачів бібліотеки інформації. Названі заходи, як правило, поєднують в

собі усне спілкування із застосуванням різних видів документів. Вони характерні для бібліотек різних типів, однак форми їх проведення різноманітні і специфічні. Так, в публічних бібліотеках ці заходи найчастіше пов'язані з ознайомленням з художніми літературними творами та іншими видами мистецтва, зустрічі з письменниками, режисерами, композиторами, обговоренням актуальних соціальних питань з політиками, економістами, юристами, організацією вільного часу користувачів.

В спеціальних, наприклад науково-технічних бібліотеках такі заходи характеризуються вузькоспеціальною спрямованістю і найчастіше проходять у вигляді презентацій, зустрічей, «круглих столів» і дискусій з участю вчених і фахівців певного профілю, носіїв наукових і технологічних ідей [89].

Завдяки цій діяльності бібліотек вдається значно скоротити шлях доступу користувачів до нових ідей, тобто минути документальний етап.

Таким чином, комунікаційну функцію бібліотека здійснює за допомогою надання користувачеві документа, відомостей про нього інформації, що міститься в ньому, організації усного спілкування між користувачами і реальними або потенційними авторами документів або носіями соціально значимої інформації.

Критерієм ефективності виконання бібліотекою комунікаційної функції слід вважати організацію найбільш повного і оперативного доступу користувачів до необхідних їм документів. Ідеальний варіант виконання даної функції – це миттєве надання користувачеві вичерпного переліку всіх необхідних йому документів [89].

Для забезпечення комунікації між користувачами і необхідними їм документами дані документи необхідно для початку зібрати, що є змістом кумулятивної функції. Завдяки її виконанню бібліотека збирає в одному місці різні за формою і змістом документи, створені в різний час і в різних точках простору різними авторами. Для реалізації цієї функції визначальне значення мають інформація про підготовлювані до випуску й одержали поширення документах, а також відсутність різних бар'єрів, насамперед політичних, для

їх вільного придбання і наявність у бібліотеки необхідних ресурсів для поповнення фонду [88].

Ідеальним варіантом виконання кумулятивної функції необхідно вважати збори в одному місці всіх вироблених людством документів.

Меморіальна функція бібліотек полягає в збереженні сукупності зібраних документів з метою їх передачі наступним поколінням. Основна складність у виконанні даної функції пов'язана з природними та соціальними потрясіннями: пожежами, повеннями, землетрусами, революціями, війнами, в результаті яких знищується ряд документів, що іноді веде навіть до розриву наступності між епохами і поколіннями. Комунікаційна, кумулятивна і меморіальна функції знаходяться в діалектичній взаємозв'язку. Якщо кумулятивна і комунікаційна функції забезпечують переміщення документів в просторі, тобто концентрацію їх в одній точці простору і потім розосередження серед різних категорій користувачів, то меморіальна визначає їх переміщення в часі, від цього до майбутнього [84].

Три названі функції виникли одночасно з виникненням бібліотеки, і без виконання яких, вона не може існувати як соціальний інститут. Разом з тим одночасне виконання важливих функцій веде до виникнення об'єктивних протиріч в діяльності бібліотек. Ці суперечності яскраво проявляються, наприклад, між кумулятивною і меморіальною функціями. Як вже зазначалося, сутність кумулятивної функції полягає в зборі в одній точці простору різних видів документів, тобто чим більше документів зібрано в бібліотеці, тим успішніше вона виконує свою кумулятивну функцію. Суть меморіальної функції зводиться до забезпечення збереження всіх зібраних документів протягом більш тривалого часу. Добитися збереження тим простіше, чим менше у бібліотеці документів. Постійне збільшення обсягів фондів бібліотек в результаті виконання ними кумулятивної функції веде до дефіциту площі фондосховищ [79].

Зняти ці протиріччя можна шляхом скорочення обсягу фонду або збільшення площі фондосховищ. Скорочення фізичного обсягу фонду

досягається шляхом зниження кількості документів, що знаходяться в сховищах бібліотеки, або зменшення обсягу самих документів.

Не менш складні протиріччя між меморіальною і комунікаційною функціями. Висока ступінь збереження документів забезпечується не тільки необхідними умовами зберігання (відповідний температурний, вологий, світловий режими та ін.), але і ступенем використання документів. Для ідеального виконання меморіальної функції використання фонду, тобто видачу документів користувачам, слід було б взагалі припинити. Адже в процесі використання документи піддаються додатковим навантаженням, порушується режим їх зберігання, крім того, документ може бути пошкоджений або навіть загублений, що зводить меморіальну функцію до нуля. Відповідно з комунікаційною функцією, навпаки, важливо домогтися найбільш частого використання документів [84].

З метою усунення цього протиріччя великі бібліотеки, в першу чергу національні, формують страхові фонди, які не підлягають активному використанню. Одним з поширених варіантів є придбання публічними бібліотеками великої кількості примірників документів, що користуються підвищеним попитом. У ряді бібліотек, особливо спеціальних, активно застосовується копіювання документів з метою подальшої видачі копій, а не оригіналів.

Важливим кроком на шляху вирішення названої проблеми є придбання сучасних електронних документів, так як вони компактні в зберіганні, легко архівуються для створення страхових копій і активність їх використання практично не впливає на тривалість зберігання [18].

Не позбавлена протиріч взаємодія між комунікаційною та кумулятивною функціями. Як вже зазначалося, суть кумулятивної функції полягає в концентрації документів в одній точці простору, і їх повторне розосередження, тобто видача, вкрай небажана, оскільки в цей час документ може знадобитися іншим користувачам. В інтересах виконання комунікаційної функції документи повинні бути максимально територіально

наближені до користувачів, які мають право мати на руках необхідну їх кількість. Зняття такого протиріччя здійснюється за допомогою створення розгалуженої мережі бібліотек різного профілю, організації як особистої, так і опосередкованого доступу користувачів до інформаційних ресурсів, формулювання вимог до умов використання документів. Для усунення протиріччя створюються великі колекції, різні за формою і змістом документів, зібраних в одній точці простору, до яких можуть звертатися користувачі незалежно від місця їх перебування в момент виникнення інформаційної потреби. Такі колекції, як правило, мають бібліотеки національні, регіональні, провідні університетські. Їх послугами можуть користуватися всі жителі як безпосередньо, так і опосередковано [18].

З метою ліквідації суперечностей між кумулятивною і меморіальною функціями в кожній державі формується мережа бібліотек, що відповідає потребам і можливостям суспільства.

Громадська спрямованість на сучасність обумовлює напрямок змін акцентів у системі прояви соціальних функцій бібліотек. Реалізація головної, інформаційної функції, із застосуванням електронних технологій сприяє отриманню бібліотеками статусу рівноправного партнера інших громадських інститутів в перебудові всього життя на нових, інформаційних засадах, зберігаючи при цьому можливості традиційної роботи з книгою [18].

Нова функція бібліотеки – забезпечення вільного доступу користувачів до світових інформаційних ресурсів – нерозривно пов'язана з процесами комп'ютеризації. Очевидно, ці процеси сприяли б також залученню нових кіл читачів та оптимізації роботи самої бібліотеки [60].

Інформатизація бібліотек на практиці – це нові можливості в обслуговуванні читачів і абонентів, забезпечення доступності фонду, збереження каталогів, вивільнення співробітників від ряду рутинних робіт по підготовці картотек, видань, списків, замовлень, листів, звітної документації тощо. А головне – максимальне використання світової скарбниці знань, забезпечення можливостей виходу в інформаційний простір для задоволення

на сучасному рівні потреб користувачів в документній інформації. Ці завдання можливо вирішити лише за умови активного використання прогресивних інформаційних технологій на базі мережевої інтеграції інформаційних ресурсів.

Процес інформатизації бібліотечної справи включає три складові діяльності, що характеризують її в різних аспектах і потребують різного кадрового забезпечення: бібліотекознавчої, інформаційно-технологічної і науково-організаційної. Цей триєдиний комплекс допоможе формуванню в книгозбірнях України електронних бібліотек, їх інтеграції комп'ютерними мережами і забезпеченню доступу до ресурсів цих бібліотек [87].

Електронні технології дають можливість для практично безмежного розширення соціальних зв'язків користувачів. Серед них сьогодні можна назвати оперативні інформаційні повідомлення на задану тему: рядок новин, інформаційний огляд матеріалів електронних ЗМІ і сайтів, аналітичні огляди, в т.ч. по заданій темі, вилучення та аналіз необхідного матеріалу з великих масивів електронної інформації, аналіз оглядає матеріалу з пропозиціями та рекомендаціями для замовника, а також аналітичні записки, доповіді та ін.

Таким чином електронні технології здійснюють вплив на розвиток інших функцій сучасної бібліотеки: освітньої, кумулятивної і т. д [48].

Отже, як соціальний інститут бібліотека гарантує збереження і розвиток культурного та інформаційного простору, завдяки чому забезпечується наступність і безперервність культурних зв'язків і традицій. Сутнісні функції притаманні бібліотекам усіх типів і видів, однак реалізуються по-різному, що проявляється в повноті комплектування фонду, термінах зберігання документів, колі користувачів та умовах їх обслуговування. Сучасні бібліотеки є центром накопичення та узагальнення інформації, що надходить з величезного масиву джерел, центром, що забезпечує наукові, освітні й самоосвітні інформаційні потреби науковців і практиків. На сьогодні однією з головних функцій бібліотек законодавчо визнана освітня функція, що є невід'ємною частиною їх діяльності.

Також зазначимо, що інші сутнісні функції бібліотек – комунікаційна, кумулятивна, меморіальна – не можуть бути схильні до трансформації, вони стабільні і навіть зміна суспільно-економічної формації не може вплинути на них. Залишаючись незмінними, вони лише поглиблюють своє утримання та удосконалюються під впливом змін, що відбуваються в суспільстві.

Із виконанням бібліотекою її нових функцій в інформаційному суспільстві є значні труднощі. Головними причинами цих труднощів є недостатня підтримка бібліотеки з боку держави, складне фінансове становище в цій галузі, а також консерватизм бібліотечних працівників, що сповільнює процеси модернізації бібліотек, оновлення їхніх фондів. Це спричиняє низький рівень зацікавлення читачів, використання бібліотечних фондів здебільшого у навчальних цілях.

Визначити місце, завдання, функції бібліотеки в структурі ЗВО дозволяє Примірне положення про бібліотеку вищого навчального закладу III-IV рівнів акредитації (далі – Примірне положення). У цьому Положенні міститься 5 розділів:

- 1) загальні положення;
- 2) основні завдання;
- 3) основні функції;
- 4) управління, структура, штати та матеріально-технічне забезпечення;
- 5) права та обов'язки [33].

Примірним положенням визначено, що бібліотека є структурним підрозділом закладу вищої освіти, який забезпечує літературою та інформацією навчально-виховний та науковий процес вищого навчального закладу і діє на підставі Положення про бібліотеку, що затверджується керівником вищого навчального закладу [35].

Бібліотека закладів освіти має виконувати державну політику у галузі освіти і культури, дотримуючись принципів гуманізму і демократизму, пріоритету загальнолюдських цінностей і моралі.

Заклад вищої освіти забезпечує правові, організаційні, фінансові та матеріальні умови, необхідні для функціонування бібліотеки, зокрема, належне зберігання, використання і поповнення її фондів, комп'ютеризацію та технічне оснащення бібліотеки.

Загальне методичне керівництво бібліотекою вищого навчального закладу здійснює Науково-методична бібліотечна комісія МОН України.

Порядок доступу до бібліотечних фондів та інформаційних ресурсів, перелік основних послуг і умови їх надання визначаються правилами користування бібліотекою, які затверджуються ректором вищого навчального закладу [16].

Одними з основних завдань наукової бібліотеки закладу освіти є:

- забезпечення повного, якісного і оперативного бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування студентів, аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, співробітників вищого навчального закладу згідно з їх інформаційними запитами на основі широкого доступу до бібліотечних та інформаційних ресурсів;
- формування бібліотечного фонду відповідно до профілю вищого навчального закладу та інформаційних потреб усіх категорій користувачів;
- сприяння вихованню гармонійної, морально досконалої особистості, свідомості громадянського обов'язку та відкритої до інтелектуального і творчого розвитку;
- пропагування та розкриття за допомогою всіх бібліотечно-інформаційних засобів змісту загальнолюдських цінностей, культурно-історичної, духовної та наукової спадщини, ідеї національного державотворення;
- розширення номенклатури бібліотечно-інформаційних послуг, удосконалення традиційних і впровадження нових бібліотечних форм і методів роботи на основі новітніх інформаційних технологій та комп'ютеризації інформаційно-бібліотечних процесів;

- створення електронних баз даних, організація та ведення довідково-бібліографічного апарату з використанням як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій;
- ведення самотійної та спільної з іншими організаціями і установами науково-дослідної, навчальної та організаційно-методичної роботи з питань інформатики, бібліотекознавства, бібліографії та книгознавства;
- виховання інформаційної культури користувачів, прищеплення їм навичок роботи з інформаційними ресурсами як на традиційних, так і на електронних носіях;
- координація та кооперація діяльності бібліотеки зі структурними підрозділами вищого навчального закладу, громадськими організаціями, співпраця та взаємодія з бібліотеками інших систем і відомств;
- налагодження прямих зв'язків з бібліотеками інших країн, співробітництва з освітніми добродійними фондами, організаціями, установами тощо;
- здійснення господарської діяльності, спрямованої на забезпечення та оптимізацію інформаційного і бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів з використанням елементів госпрозрахунку згідно з чинним законодавством [16].

Таким чином, стратегічному баченню бібліотеки закладів освіти допомагає системний розгляд основних факторів впливу на трансформацію діяльності наукової бібліотеки закладів освіти: формування інформаційного суспільства, розробка політики і стратегії бібліотечної діяльності в принципово нових умовах; вивчення проблеми «бібліотека й освіта» та ролі наукових бібліотек у її вирішенні; теорія і практика інформатизації бібліотек – автоматизації бібліотечних процесів; формування електронних бібліотек, освоєння можливостей Інтернет-технологій, участь бібліотек у дистанційній освіті; формування корпоративних бібліотечних систем; узагальнення практичних здобутків у наукових бібліотеках закладів освіти у цих напрямках.

2.2. Інформаційно-бібліотечна діяльність бібліотечних установ

В умовах різнопланової діяльності бібліотечних установ необхідно відокремити ряд напрямів роботи. Так з розвитком інформаційного суспільства необхідно визначити особливості інформаційно-бібліотечної діяльності. Задля цього з початку надамо визначення окремим видам діяльності в бібліотеках. А саме бібліотечне обслуговування – це сукупність різних видів діяльності бібліотеки щодо задоволення потреб її користувачів шляхом надання бібліотечних послуг [30].

У бібліотечному обслуговуванні реалізуються різноманітні функції:

- соціальні-світоглядні, інформаційні, культурно-просвітницькі, освітні. Вони визначаються законом «Про бібліотеки та бібліотечну справу» [67] і реалізуються через систему психологічних і педагогічних функцій;
- психологічні, ціннісно-орієнтаційні, пізнавальні, комунікативні, емоційно-компенсаторні, рекреаційні, естетичні, рефлексивні;
- педагогічні-виховні та самовиховні, освітні та самоосвітні, навчальні та самонавчальні, розвиваючі [30].

На підставі законодавчих актів України основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [72].

Бібліотечно-інформаційне обслуговування – це діяльність, здійснювана спеціально створеними для цієї мети структурними підрозділами бібліотеки, які надають користувачам бібліографічну й фактографічну інформацію, самі документи або їхні копії, складають аналітичні огляди та інші бібліотечні послуги, що забезпечують задоволення духовних, виробничих, освітніх і інших потреб.

Обслуговування є провідною функцією сучасних бібліотек, що підкоряє, змінює й направляє роботу всіх підрозділів, а також здійснювані ними технологічні процеси, формують образ бібліотеки в очах населення й, в

остаточному підсумку, визначає її місце в суспільстві й сферу соціального впливу [4].

Термін «бібліотечно-інформаційне обслуговування» на сьогоднішній час не розкриває всього змісту різноманітної діяльності, що здійснює бібліотека для задоволення потреб користувачів в інформації. Автоматизація бібліотечно-інформаційної діяльності, яка є одним з основних проявів процесу інформатизації суспільства в цілому, забезпечує своєчасний і швидкий доступ користувачів до джерел інформації, одночасно підвищуючи ефективність операцій обслуговування читачів шляхом їх модернізації.

В процесі розвитку системи інформаційних комунікацій сформувалось три види бібліотечно-інформаційного обслуговування:

1. документно-бібліотечне обслуговування (читачам видають необхідні їм первинні документи);
2. фактографічне обслуговування (конкретні фактичні дані, які вилучаються з первинних документів і надаються у вигляді відомостей);
3. концептографічне обслуговування (аналітичні довідки, які формуються з інтерпретованої інформації первинних документів і містять в собі оцінку поданих матеріалів).

Для читачів складаються тематичні та аналітичні добірки й дайджести, що сполучають ознаки бібліотечного, фактографічного й концептографічного обслуговування. Тому цей комплексний процес вірніше називати бібліотечно-інформаційним обслуговуванням (БІО) [4].

Включення фактографічного інформаційного обслуговування до складу БІО пояснюється тим, що фактографічні довідки в бібліотеках виконуються тільки методом бібліографічного пошуку в традиційних і електронних джерелах інформації. Відповідальність бібліотеки за точність фактографічної інформації обмежена змістом і якістю цих джерел. Компетентність бібліотекаря поширюється на уточнення запиту читача, розробку стратегії пошуку фактографічних відомостей, уміння залучити новітні довідкові видання, фактографічні БД, а якщо буде потреба й інші джерела. Але

відповідальність за правильність, вірогідність і актуальність фактичних даних, відбитих у цих джерелах, бібліотекар не несе.

Комплектування фонду, обробка документів, створення довідково-бібліографічного апарату (ДБА), використання електронних інформаційних ресурсів повинні будуватися так, щоб забезпечувати безперебійну роботу відділів обслуговування. Вивчення ж діяльності відділів обслуговування допомагає коректувати, виходячи з обліку поточних і перспективних потреб користувачів і «не користувачів» бібліотеки, роботу всіх інших її підрозділів [4].

Користувач бібліотеки – це окрема особа або організація, що звертається до її послуг. Тут маються на увазі як користувачі, які перебувають фізично у сфері обслуговування бібліотеки, так і ті, хто «входить» у неї через локальні мережі або за допомогою Інтернет і яких бібліотекар не знає особисто, а лише обслуговує їхні адресні дані на своїх серверах. Цей термін не скасовує поняття «читач». Користувач бібліотеки може бути відвідувачем виставки, учасником заходу, одержувачем довідки й т. д. Головне ж завдання бібліотеки – це формування з користувача справжнього читача [4].

У визначенні практичної стратегії бібліотечно-інформаційного обслуговування важливу роль грають наукові принципи й нормативні установки.

Принцип диференційованого підходу до користувачів бібліотеки на основі їх вивчення. Суть цього принципу полягає в тому, що сила впливу книги зростає, якщо вона адресується не читачеві взагалі, а певній людині, максимально відповідає його читацькій підготовці, потребам і інтересам. Бібліотекар має справу з користувачами, що розрізняються за віком, професією, освітою, психологічному складу й іншим особливостям. Ці й інші якості особистості впливають на вибір книг і характер їх читання, і виходить, інформаційне обслуговування кожного читача в кожному конкретному випадку буде неоднаковим. Реалізація цього принципу ставить перед бібліотекарями завдання вивчати користувачів і «не користувачів» бібліотеки

й на цій основі вести з ними роботу. Кінцева мета – «кожному читачеві його книгу, кожній книзі - її читача» [85].

Принцип систематичності в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні полягає в тому, що тільки створення чіткої системи бібліотечно-інформаційного обслуговування забезпечує успіх читацької діяльності. Даний принцип діє на взаємозалежних рівнях бібліотечної й читацької діяльності:

1. бібліотечно-інформаційне обслуговування повинне розвиватися як невід’ємна частина всієї системи бібліотечної діяльності конкретної бібліотеки;

2. кожний окремий рекомендаційний і інший бібліотечний акт повинен бути органічним елементом системи бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Вважається, що інформаційне обслуговування читачів бібліотеки – є ефективним лише за умов максимально повного задоволення їх інформаційних потреб і запитів, а основною передумовою цього є правильно сформовані фонди, що відповідають потребам і запитам та каталоги, які всебічно розкривають фонди. Реалізація дослідження в бібліотечному середовищі можлива за умов комплексного впровадження новітніх технологій з орієнтацією на інтеграцію внутрішніх та зовнішніх інформаційних ресурсів [85].

Також необхідно підкреслити, що ефективність і цілеспрямованість бібліотечно-інформаційного обслуговування на кожному етапі розвитку суспільства багато в чому залежить від того, наскільки чітко розроблена національна доктрина країни (розкрита її вища ідея, проблеми, пріоритети, цінності, тобто духовне поле ідеалів і цінностей сучасного суспільного розвитку) і як вона сприйнята бібліотекарями бібліотек [85].

Робота бібліотеки одержує безпосередній вихід на користувачів через три взаємозалежних, що доповнюють один одного напрямки: індивідуальне, групове й фронтальне бібліотечно-інформаційне обслуговування. Другий і

третій напрямки традиційно називають масовим бібліотечно-інформаційним обслуговуванням.

Для реалізації цілей індивідуального й масового бібліотечно-інформаційного обслуговування використовуються різні способи. Кожний з них має свою чітку спрямованість, що виражається в специфічних можливостях, так чи інакше, вирішувати конкретне інформаційне й виховне завдання. Інформаційне завдання полягає в передачі інформації про літературу, надання фактів, орієнтації читача у фонді й ДБА бібліотеки або електронних ресурсах. Виховне завдання – виробляє й розвиває в читачеві творчі навички, ініціативність, організованість, інтерес до участі в бібліотечних заходах. Єдність цих двох сторін допомагає здійснювати рекомендацію книги, спрямовану на духовний розвиток читача або його виробничу діяльність, розкривати можливості бібліотек, формувати інформаційну культуру [45].

Індивідуальне бібліотечно-інформаційне обслуговування – процес, що забезпечує безпосереднє й систематичне спілкування бібліотекаря з одним або одночасно декількома читачами, що враховує особистісні особливості кожного. Останнє необхідно для того, щоб читач отримав «свою» інформацію, тобто доступну йому за рівнем культури, що відповідає його інтересам і реальним потребам, що враховує індивідуально-психологічні особливості й можливості.

Коло завдань індивідуального обслуговування досить широке, а саме допомога у визначенні тематики, виборі конкретної літератури, обговорення прочитаного з метою визначення й формування читацьких інтересів і уточнення запитів, виховання культури читання, надання допомоги в пошуку й ознайомленні з інформаційними джерелами й довідниками.

Універсальним способом індивідуального обслуговування є індивідуальна бесіда із читачами бібліотеки. Вона виступає як самостійний спосіб, а також присутня у всіх інших способах індивідуального бібліотечно-інформаційного обслуговування [45].

Спосіб індивідуального інформування полягає в постійному оповіщенні фахівців про нову літературу за їх профілем, як про ту, що надійшла до бібліотеки, так і про виявлену за інформаційними джерелами.

Важливе місце в ряді інших способів індивідуальної роботи належить довідково-інформаційному обслуговуванню (ДІО). Воно являє собою виконання разових запитів читачів шляхом надання їм довідок. До них відносяться використання при виконанні довідок сукупних інформаційних ресурсів, а не тільки ДБА даної бібліотеки. Крім того, тематичні довідки все частіше стають проміжним, а не кінцевим результатом обслуговування. Бібліограф складає список публікацій, а читач одержує добірку повних текстів необхідних матеріалів (тематичну добірку) або дайджест [45].

Групове бібліотечно-інформаційне обслуговування припускає задоволення культурно-інформаційних потреб невеликих колективів (груп) користувачів, об'єднаних спільними інтересами.

Фронтальне бібліотечно-інформаційне обслуговування будується таким чином, щоб задовольнити культурно-інформаційні потреби, які характерні для більшості користувачів і «не користувачів» бібліотеки. Таке обслуговування допомагає залучити їхню увагу до бібліотеки, читання, конкретній книзі [45].

Групові й фронтальні заходи повинні проводитися так, щоб поставлені питання і їхнє розкриття були зрозумілі й цікаві й тим, хто добре знає рекомендуємо книгу, і тим, хто вперше знайомиться з нею. Орієнтирами для організації групового обслуговування є ті, що функціонують (вчителі, підприємці) або умовно об'єднані (аматори поезії, збирачі поштових марок) групи читачів; для фронтального – всі користувачі бібліотеки й «не користувачі», що проживають у районі її діяльності – так звана читацька аудиторія бібліотеки.

Та сама інформація може стати об'єктом розгляду, як на груповому заході, так і на фронтальному. Але розкриватися вона буде по-різному. На груповому заході, що охоплює невелику кількість людей, з'являється можливість більш глибоко розкрити книгу з урахуванням інтересів більшого

числа присутніх; на фронтальному заході – охопити більшу кількість представників різних груп, але розкрити тільки ті сторони, які однаково їм цікаві. Груповий захід вимагає тривалої підготовки, але тоді, коли треба швидше познайомити з інформацією, краще використовувати фронтальний захід, який готувати легше, ніж груповий. Треба відмітити, що твердої «прив'язки» того або іншого способу масового обслуговування тільки до групової або тільки до фронтальної роботи не існує [45].

Бібліотечною інформаційною послугою називають конкретний результат бібліотечного обслуговування (надання інформації), що задовольняє певну потребу користувача бібліотеки.

Предметом бібліотечної послуги можуть бути: документи або їхні копії; бібліографічна інформація (уточнений бібліографічний опис, списки, покажчики літератури); факт або добірка фактів; тематичні добірки й дайджести (фрагменти текстів всіляких документів, виявлені й скомпоновані відповідно за змістом й логікою читацького запиту); консультації, що полегшують читачам самостійний пошук інформації, роботу із традиційними й електронними документами й т. д. [49].

Користувач звертається в бібліотеку із запитом, по якому він хотів би:

- одержати інформацію про певну книгу, журнал, газетну статтю, нормативно-правовий документ, відеофільм і т. і.;
- інформацію про літературу на тему, що його цікавить;
- конкретні фактичні відомості;
- інформацію про заходи бібліотеки й можливості участі в них;
- консультацію по самостійній роботі з літературою, пошуку документів у ДБА, оформленню списків літератури й т. і..

Обслуговування користувачів, яке використовує інформаційні технології, суттєво відрізняється від традиційного:

- користувачу стають доступні світові інформаційні ресурси;
- традиційне обслуговування вимагає, щоб користувач безпосередньо прийшов до бібліотеки, а нове обслуговування – саме приходить до

користувача (в дім, на службу), тобто створюються індивідуальні умови використання інформації;

- традиційне обслуговування орієнтує користувача головним чином на документи, а нове – також на тексти (розкриваючи їх, надаючи концептографічну, кон'юнктурну інформацію);
- збільшуються категорії віддалених від бібліотеки користувачів – «віртуальні користувачі», характерною особливістю яких є висока інформаційна культура [49].

Свою інформаційну потребу читач формує у вигляді словесного запиту, що не завжди адекватно передає зміст потреби. Тому вміння уточнити невизначені читацькі запити є обов'язковим компонентом професійної підготовки бібліотекаря.

Різні інформаційні потреби користувачів бібліотеки задовольняються за допомогою відповідних їм бібліотечних послуг. Тому можна стверджувати, що бібліотечно-інформаційне обслуговування – це система взаємозалежних між собою бібліотечних послуг. Послугою називається лише той результат, що задовольнив певні потреби [49].

В останні роки в практиці роботи бібліотек всіх країн почали використовуватися платні послуги, їх введення є складною проблемою й вимагає враховувати специфіку діяльності кожної конкретної бібліотеки. При цьому професійне бібліотечне товариство виходить із того, що бібліотеки, орієнтовані на реалізацію безкоштовного обслуговування на основі рівності доступу всіх до інформації незалежно від віку, етнічної приналежності, віросповідання, статі, мови або соціального статусу [49].

До обов'язкових безкоштовних бібліотечних послуг відносяться:

- надання інформації про наявність у бібліотеці конкретного документа;
- надання інформації про склад бібліотечного фонду через систему каталогів і інші форми бібліотечної інформації;
- консультаційна допомога в пошуку й виборі джерел інформації;
- відкриті перегляди літератури, тематичні виставки в приміщенні бібліотеки;

- надання читачам у тимчасове користування документів з бібліотечних фондів, у читальних залах і на абонементі.

Платними стають головним чином ті послуги, які вимагають додаткових, не забезпечуваних державою матеріальних витрат, пов'язаних з використанням копіювально-множинної техніки, комп'ютерних мереж зв'язку, звертання до комерційних баз даних і т. д.

Як висновок можна додати, що з точки зору ресурсів, використаних для надання послуг, розрізняють обслуговування на базі тільки власного фонду й ДБА і послуги із залученням сукупних інформаційних ресурсів суспільства. Останні займають все більше місце, незмірно розширюючи можливості бібліотек і підвищуючи їхній престиж. Однак найчастіше саме такі послуги бібліотеки змушені робити на платній основі.

Інформаційно-виробнича діяльність бібліотек розпочалася одночасно з їх виникненням і зображує еволюційний розвиток бібліотек як соціально-комунікативних інституцій. Одним з перших видів інформаційних продуктів бібліотек стали копії документів та їх фрагментів, а саме переписані документи. Водночас виник і такий вид інформаційного продукту як рукописні реєстри книг, попередники теперішніх каталогів [86].

З появою книгодрукування інформаційне виробництво бібліотек інтенсифікувалося. З'явилася можливість тиражування та розповсюдження книг як матеріальних носіїв інформації. Це стало одним із чинників доступності джерел знань та, як наслідок, підвищення освіченості широкого загалу суспільства.

У середині XIX ст. у зв'язку з різким збільшенням темпів приросту знань та інформації в окремих галузях науки, насамперед у хімії та фізиці, з'явилася необхідність видання першого реферативного журналу – інформаційного продукту, що дає можливість отримати уявлення про зміст документа без звернення безпосередньо до документа. Використання реферативного журналу дало змогу користувачеві бути в курсі зміни системи знань при прийнятних витратах часу.

Подальший розвиток бібліотек супроводжувався створенням інших різновидів інформаційних продуктів, які згодом стали традиційними для бібліотечно-інформаційного виробництва. Зокрема, на рівні первинної інформації, виробленої бібліотекою для сприяння користувачам в орієнтації у системі її діяльності та ресурсів, доречно розглядати режим і порядок роботи бібліотеки, правила користування фондами тощо. Вищим інформаційним продуктом стали бібліографічні збірники, реферативні видання нових надходжень, тематичні списки відповідних анотованих продуктів довідково-бібліографічних служб, рубрикатори, тематичні виставки тощо.

Традиційні інформаційні продукти бібліотек доволі ґрунтовно досліджували українські та закордонні бібліотекознавці, зокрема Г. Ковальчук, Т. Вилегжаніна, Т. Добко, Л. Костенко [40], О. Баркова, І. Антоненко, Ю. Столяров [83], М. Дворкіна [18, 19], А. Чачко, І. Якобсон. Утім, з огляду на постійний розвиток і вдосконалення їх жанрів і видів, актуалізується завдання дослідження сучасних інформаційних продуктів бібліотек, створення яких передбачає використання інноваційних підходів і технологій. Зокрема, окремим напрямом досліджень у бібліотекознавстві стало вивчення цифрових інформаційних продуктів, створення яких було започатковане в результаті використання новітніх комп'ютерних технологій обробки та надання інформації, що зумовили корінні перетворення у бібліотечній технології. Представлена в електронному вигляді бібліографічна, реферативна, фактографічна, довідкова, науково-технічна та інша інформація набула самостійного значення інформаційних продуктів і послуг. У результаті сформувався новий вид інформаційного продукту – цифровий [6].

Разом з тим потреба суспільства в систематизованій інформації, використання якої забезпечує прийняття більш оперативних, ефективних та обґрунтованих рішень у державному управлінні, політиці, бізнесі, праві, освіті тощо змістила акценти інформаційно-творчої діяльності бібліотек у площину виробництва власних продуктів аналітичного спрямування. Таким чином сучасна бібліотека трансформувалася у загальносуспільний інформаційний

центр, який надає не лише технічні можливості доступу до первинної, необробленої інформації, а й створює якісно інший рівень доступу – інтелектуальний, що забезпечує доступ до структурованої, систематизованої інформації, робить зріз з певної проблеми на основі аналізу великих масивів первинних джерел і застосовуючи для цього певні наукові та інтелектуальні технології.

Яскравим прикладом позитивного досвіду інформаційно-аналітичного виробництва вітчизняних бібліотек є діяльність підрозділів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) – Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), Національної юридичної бібліотеки (НЮБ) та Фонду Президентів України (ФПУ). Діяльність цих структур спрямована, головним чином, на задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади всіх рівнів, громадських організацій, економічних структур, наукових працівників, які цікавляться суспільно-політичною та економічною тематикою.

Підготовка відповідних інформаційно-аналітичних продуктів поєднує дві форми роботи – оперативне інформування щодо ситуації або проблеми на основі щоденного моніторингу інформації та підготовку аналітичних матеріалів з окремих питань, які дають змогу сформулювати цілісне бачення проблеми, встановити причинно-наслідкові зв'язки, вивчити точки зору експертів, визначити фактори впливу, перспективи розвитку, наслідки тощо. Повнотекстові версії інформаційно-аналітичних продуктів представлені на сайті НБУВ, а їх друковані примірники також адресно надаються відповідним замовникам.

Варто відзначити, що окрім НБУВ, інформаційно-аналітичні продукти виробляються, щоправда, у менших обсягах, іншими національними бібліотеками України. Аналіз сайтів Національної парламентської бібліотеки України (<http://www.nplu.org/>) [55], Національної історичної бібліотеки України (<http://nibu.kiev.ua/>) [53], Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника (<http://www.lsl.lviv.ua/>) [44], Одеської національної наукової

бібліотеки ім. М. Горького (<http://odnb.odessa.ua/>) [56], Національної наукової медичної бібліотеки (<http://www.library.gov.ua/ru/>) [54], Національної бібліотеки України для дітей (<http://chl.kiev.ua/>) [51] дає підстави для висновку, що сьогодні поширеними бібліотечно-інформаційними продуктами є науково-бібліографічні та науково-дослідні видання, представлені бібліографічними посібниками, покажчиками змісту, реферативними збірниками, інформаційними бюлетенями, матеріалами науково-практичних конференцій, оглядами науково-дослідної роботи наукових бібліотек тощо.

Специфіка інформаційно-аналітичних продуктів бібліотек, їх різновиди та технологія підготовки детально розглядалися в працях українських бібліотекознавців, зокрема, Н. Кушнарєнко [42-43], І. Давидової [17], В. Ільганаєвої [32], В. Горового [13], Т. Гранчак [15-16]. Значний внесок у розробку різних аспектів інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек зробили О. Кобєлєв [38], В. Захарова [23-24], Л. Філіпова [24, 85], В. Пальчук [60], О. Постельжук [66], Л. Чуприна [87], В. Бондаренко [2] та ін..

Водночас більш детального дослідження потребують процеси інформаційного виробництва бібліотек, пов'язані з впровадженням у бібліотечне середовище Web-технологій. Їх використання вивело виробництво інформації на новий рівень і заклало підвалини створення інформаційних продуктів, поширюваних лише в мережі Інтернет – сайтів, блогів, сторінок бібліотек у соціальних мережах. Як інформаційні продукти бібліотек ці ресурси на разі не досліджувалися, тому актуально розглянути їх характеристики у рамках прийнятого в бібліотекознавчій літературі поняття «інформаційний продукт», що і є метою пропонованої статті [85].

Термін «інформаційний продукт» у довідковій та бібліотекознавчій літературі має декілька трактувань. Так, згідно з ГОСТ 7.0-99. «Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения» визначає інформаційну продукцію як документи, інформаційні масиви, бази даних та інформаційні послуги, які є результатом функціонування інформаційних систем [30].

У Законі України «Про інформацію» інформаційну продукцію визначено як матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин, якими, згідно з цим же законом є фізичні та юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень [72].

Закон України «Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України» подає поняття інформаційного продукту, як матеріалізований результат інформаційної діяльності, документований на будь-якому носії або оголошений публічно та призначений для забезпечення інформаційних потреб користувача. Відповідно, інформаційні послуги – це інформаційна або інформаційно-посередницька діяльність, спрямована на задоволення замовних запитів і потреб користувачів інформаційної продукції [71].

ДСТУ 7448:2013 «Інформація і документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» [20], який набрав чинності з 1 липня 2014 р., визначає інформаційну послугу як надання інформації певного виду користувачеві бібліотеки відповідно до його інформаційного запиту.

Найбільш розробленою для сфери інформаційного обслуговування бібліотекознавці вважають терміносистему, яку запропонувала дослідниця В. Брежнева. Зокрема, аналіз дефініцій, представлених у фаховій літературі, у т. ч. нормативно-правового характеру, і використання досвіду, накопиченого в маркетингу послуг, дав змогу авторці дійти висновку, що доцільно використовувати термін «інформаційна продукція», визначаючи її як кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів і представлений як у матеріальній, так і не в матеріальній формі. У тому випадку, коли результати інформаційно-бібліотечної діяльності набувають матеріальної, речовинної форми, вживається термін «інформаційний продукт». Як інформаційні продукти можуть виступати дайджести, аналітичні огляди, бібліографічні покажчики, реферативні журнали тощо. До складу інформаційної продукції, окрім

інформаційних продуктів, входять також інформаційні послуги, що не мають речовинної форми (матеріального носія), наприклад усні довідки, консультації бібліографа, видача книг, пошук в Інтернеті та ін. [20].

Виходячи з цього, у цій статті пропонується використання такої системи термінів:

Інформаційна продукція – кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності (результат функціонування інформаційних систем), спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів і представлений у вигляді інформаційних продуктів та інформаційних послуг (представлений як у матеріальній, так і не в матеріальній формі) [24].

Беручи за основу таке визначення, в інформаційній продукції можна виокремити: інформаційний продукт – кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, закріплений на матеріальному носії, що уможливорює його багаторазове використання з метою задоволення інформаційних потреб користувачів, та інформаційну послугу – корисний кінцевий результат інформаційно-бібліотечної діяльності, представлений у нематеріальній формі, спрямований на задоволення інформаційних потреб користувачів, доволі часто також і шляхом надання інформаційних продуктів [24].

Доцільно розглянути веб-сайт бібліотек з точки зору поняття інформаційного продукту. Насамперед, веб-сайт має власну («фізичну») адресу, регулярні та довідкові дані, зокрема відомості про каталоги, електронні ресурси, бази даних, електронні виставки, наукову та видавничу діяльність, нові надходження, конференції, бібліотечні новини. Веб-сайт має свою пошукову систему, яка дає змогу зорієнтуватися у фонді бібліотеки. При цьому основна частина інформації веб-сайту є незмінною або статичною та підлягає багаторазовому використанню. У міру надходження нової інформації, попередня архівується [85].

Паралельно зі створенням і підтримкою функціонування сайтів сучасні бібліотеки спрямовують зусилля і на охоплення веб-середовища соціальних мереж, яке для більшості сучасних користувачів є звичним способом

спілкування, пошуку інформації, реалізації професійних інтересів. У сучасному комунікативному просторі важливими для розкриття потенціалу бібліотек є такі характеристики функціонування соціальних мереж, як періодичність, інформативність, фінансова доступність, глобальність, демократичність і наявність зворотного зв'язку. Товариства, створені в соціальній мережі – це один зі способів змінити стереотипи щодо бібліотеки як консервативної установи, підняти її престиж, залучити нових користувачів [39].

Для популяризації діяльності бібліотек на сучасному етапі більшість бібліотечних працівників вважають використання соціальних мереж. Так найбільш пристосованою для цього за своїми технічними можливостями є мережа Facebook (<http://facebook.com>). У порівнянні з іншими соціальними мережами платформа Facebook привертає увагу бібліотек з огляду на ряд критеріїв: цільова аудиторія ресурсу (старша 14 років), наявність різноманітних груп (спільнот) за інтересами, можливість рекомендувати ту чи іншу інформацію сторінки друзям (обмін посиланнями), високі рейтинги використання у порівнянні з іншими соціальними мережами та ін. [85].

Сторінки бібліотек у соціальних мережах дають можливість удосконалити форми інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів, підвищити його ефективність, забезпечити надання оперативного доступу до нових надходжень, інформування стосовно виставок, конференцій та інших бібліотечних подій. Отже, мережева сторінка бібліотеки задовольняє потреби користувача, тобто відповідає одному з критеріїв інформаційних продуктів [45].

Бібліотечна сторінка в мережі має й іншу ознаку інформаційного продукту – нею можна користуватись постійно, або багаторазово, причому, на відміну від традиційних бібліотечних продуктів, інформація в яких піддається старінню, інформація мережевої сторінки регулярно оновлюється, тобто користувач завжди має справу з актуальною інформацією. Причому, на відміну від сайту, інформація мережевої сторінки бібліотеки, у випадку, якщо

вона одного разу була вподобана користувачем, надходить до нього «самостійно», з'являючись у його стрічці новин, не вимагаючи спеціального входу користувача на сторінку бібліотеки та вивчення ним її оновлення.

На відміну від сайту бібліотеки, який виконує навігаторську функцію щодо фондів бібліотеки, сторінка у соціальній мережі не має пошукових механізмів. Головний зміст інформації бібліотек у соцмережах – новини, часто дубльовані із сайту бібліотеки, анонси, оголошення, повідомлення, звіти та фотогалереї з різноманітних заходів і презентацій, конкурси чи опитування. З огляду на це, специфічною функцією сторінки бібліотеки в соціальній мережі можна вважати керування використанням інформації, тобто спрямування користувача до актуальних, нових, корисних чи цікавих інформаційних продуктів. Відповідно, пріоритетною характеристикою інформаційних продуктів, розміщених на мережевій сторінці бібліотеки, має бути оперативність. Зокрема анонсування заходів чи оголошення про зміни у режимі роботи бібліотеки повинні бути завчасними, а реакція на події, заходи, визначні дати не має запізнюватися [85].

Варто зважати на те, що нині соціальні мережі стають одним з основних, а головне, найшвидшим розповсюджувачем новин. Ще ж і надто, повідомлення користувачів соціальних мереж, зокрема, відомих політиків і громадських діячів, дедалі частіше стають матеріалами на сайтах новин. Дослідження компанії CNN, яка проаналізувала поведінку міжнародних читачів щодо вибору каналів отримання новин в Інтернеті, показало – 43 % новин поширюються через соціальні сайти, зокрема Facebook, Twitter, MySpace і YouTube. Решта способів доставки новинного контенту – використання електронної пошти – 30 %, SMS – 15 % і миттєвих повідомлень (ICQ тощо). Є багато прикладів миттєвого поширення новин у соціальних мережах, що значно випереджають повідомлення традиційних ЗМІ, як українських, так і світових (результати важливих самітів, виборів, наслідки стихійних лих та аварій тощо). Ці тенденції, на думку Л. Чуприни, дають підстави говорити про поширення новинної інформації в соціальних мережах

як один з функціональних напрямів їхнього розвитку й, відповідно, оцінювати соцмережі як джерело оперативної інформації в українському інтернет-середовищі.

Щоб утримувати цільову аудиторію на сторінці бібліотеки, необхідно постійно підживлювати інтерес до неї, постійно оновлюючи сторінку, викладаючи новий цікавий контент. Таким чином, інформаційні продукти на сторінці стають мобільними, такими, що змінюються. Формат контенту вибирається залежно від спрямованості бібліотеки та потреб аудиторії, щоб він був актуальним, спонукав користувачів до спілкування. Очевидно, що категорія читачів значно відрізняється, наприклад, у наукової, дитячої бібліотеки, бібліотек ЗВО, спеціалізованих бібліотек, як, скажімо, медичної чи юридичної [85].

На думку фахівців, оптимальний склад контенту для мережевої сторінки бібліотеки повинен містити 1/3 новинного контенту, 1/3 – корисного, 1/3 – розважального. Якщо в спільноті викладаються лише новини бібліотеки, аудиторія сприймає це як спам і згодом просто перестає їх читати. Тому текстовий формат інформаційних продуктів, розміщених на сторінці бібліотеки повинен супроводжуватися фото-, відео-, аудіоматеріалами. Різноформатність, таким чином, сприяє посиленню інтересу користувачів до бібліотеки. Інформативним і цікавим контентом користувачі будуть ділитися на своїх сторінках, рекомендувати своїм друзям. У підсумку про інформаційні продукти бібліотеки зможуть дізнатися більше користувачів, які, можливо, також зацікавляться ними та порадять зробити це своїм друзям і знайомим [85].

Публікації у соціальній мережі повинні бути регулярними, щоб онлайн-користувач «зловив хвилю» періодичності наповнення сторінки бібліотеки та знав наперед, коли на нього чекає нова інформація. Якщо нова інформація часто запізнюється, чи не з'являється взагалі, читачі можуть втратити довіру до бібліотеки.

Одним із чинників популярності сторінки бібліотеки в соціальній мережі є спілкування з її відвідувачами. Тому важливою є реагентність сторінки, тобто вчасна відповідь на коментарі, критику чи запитання користувачів, яка показує, що їхні думки та участь у житті бібліотеки важливі. Постійно підтримуючи спілкування з користувачами в спільноті, прослідковуючи позитивні та негативні коментарі та відгуки, своєчасно аналізуючи їх, бібліотека отримує можливість виправляти певні критиковані моменти, покращувати з урахуванням конструктивних пропозицій або залишати незмінним у випадку позитивного сприйняття виставлені на сторінці чи сайті інформаційні продукти.

Для привернення уваги до сторінки бібліотеки в соціальній мережі варто також брати активну участь в обговореннях інших учасників соцмережі, «лайкати» інформацію друзів, репостити вподобану інформацію та бути активним в обговореннях інформаційних продуктів на сторінках бібліотек-партнерів [45].

Авторами бібліотечних сторінок є бібліотечні працівники, які слідкують за оновленням, пишуть пости, розміщують анонси. Пости на сторінці мають бути грамотними, цікавими, зрозумілими читачу, поєднувати інформативність і лаконічність. Значно покращує сприйняття інформації наявність мультимедійного компонента – фото, відеоматеріалів, таблиць, схем. На сторінці бібліотеки можуть бути розміщені також цікаві пости користувачів, водночас сервіс мережі дає змогу «посилатись» на джерело, вказати, з якої саме сторінки зроблено перепост. Це своєрідне «посилання» на джерело, з іншого боку, так само, як і в будь-якій статті (продукті) саме бібліотечний працівник визначає, що саме перепостити. Тобто присутня творча складова в організації наповнення сторінки [2].

Сторінка бібліотеки в соціальній мережі є інтерактивною, тобто такою, що постійно поповнюється контентом, створюваним самими учасниками мережі. Коментарі, відгуки, оцінки користувачів, розміщені на сторінці бібліотеки в соціальній мережі, особливі та цінні тому, що зображають крізь

призму їх особистісного сприйняття виставлені бібліотекою інформаційні ресурси, що є, з одного боку, додатковим індикатором їх важливості, актуальності, а з іншого – одним з показників, що характеризує стан суспільства чи його певної частини.

Можливості використання сучасних інтерактивних технологій у бібліотечно-інформаційному виробництві створили умови для співавторства бібліотеки та користувача, використання в процесі бібліотечного обслуговування інтелектуального потенціалу користувачів, їх залучення в процес інфотворення. Як зазначає В. Бондаренко [2], ця тенденція дає змогу говорити про формування інтелектуального користувацького ресурсу як сукупності знань користувачів, які можуть бути використані в інформаційній діяльності бібліотеки.

Отже, бібліотечні сайти та сторінки в соціальних мережах можна визначити як інноваційний інтерактивний бібліотечний інформаційний продукт. Виявлені та обґрунтовані автором характеристики таких продуктів, зокрема, оперативність, мобільність, різноформатність, регулярність, реагентність, інтерактивність, у поєднанні з комплексним характером представленої в них інформації, яка може бути використана багаторазово, аргументують доречність трактування веб-сайтів і мережових сторінок бібліотек як багаторівневого комплексного інтегрованого бібліотечно-інформаційного продукту.

2.3. Бібліографічна діяльність наукових бібліотек

Бібліографія – є закономірним, органічним сполученням науки і практики. Бібліографія як специфічна форма діяльності виникла у відповідь на потребу суспільства в інтенсивному використанні знань, сконцентрованих у книгах [1].

Інтенсивність книгодрукування вступила в наш час у протиріччя з фізичними можливостями людини в сприйманні й переробці інформації. Саме

тому соціальне важливим є питання про те, як виявляти потрібні публікації і що відбирати для читання з величезного масиву друкованої продукції. Ця проблема розв'язується за допомогою бібліографічної інформації.

Вид бібліографії – це насамперед вид діяльності, спрямованої на підготовку та доведення до споживачів певного роду бібліографічної інформації. Через це поняття розкриваються характер, особливості та специфіка функціонування бібліографічної інформації в суспільстві [1].

Види бібліографії прийнято ділити на основні й додаткові. Основними вважаються ті види, функції яких найбільшою мірою відповідають суспільному призначенню бібліографічної інформації. Такими є державна, видавничо-книготорговельна, науково-допоміжна і рекомендаційна бібліографії. Основні види розвиваються відповідно до своїх внутрішніх закономірностей і діють в суспільстві відносно самостійно, що також свідчить про їх особливе положення серед споріднених бібліографічних явищ [1].

Кожен вид бібліографії має своє специфічне суспільне призначення, зумовлене конкретизацією тих завдань, що стоять перед бібліографією в цілому. Так, головними завданнями державної бібліографії є «реєстрація всіх творів друку, які вийшли на території країни»; видавничо-книготорговельної – інформування населення, працівників бібліотек і книготорговельних організацій про літературу, яка щойно вийшла або незабаром вийде в тих чи інших видавництвах; науково-допоміжної – «сприяння науковій та професійно-виробничій діяльності»; рекомендаційної – сприяння освіті, самоосвіті, комуністичному вихованню та пропаганді знань. Кожен вид, взятий окремо, в чомусь функціонально обмежений, однобічний; кожен охоплює, групує й розкриває явища бібліографії тільки в своїй площині і в своєму радіусі дії. У сукупності ж основні види з належною повнотою і всебічністю забезпечують саме ті інформаційно-бібліографічні потреби, що виникають на сучасному етапі нашого розвитку у найважливіших сферах людської діяльності [14].

Державна бібліографія становить найважливішу ланку системи бібліографічної інформації в нашій країні. Це зумовлено, по-перше, тим, що саме на рівні державної бібліографічної реєстрації здійснюється первинна бібліографічна обробка друкованої продукції, яка потім відбивається в системі державних бібліографічних покажчиків (в «літописах» друку). Державні ж покажчики становлять базу для розвитку інших видів бібліографії та для налагодження інформаційно-бібліографічного обслуговування читачів. По-друге, державна бібліографія сприяє ефективному використанню інтелектуального потенціалу радянського суспільства в цілях комуністичного будівництва. Адже в літописах друку специфічно фіксуються досягнення народного господарства, науки, техніки, мистецтва та інших сфер суспільної практики. По-третє, державна бібліографія у сукупності всіх своїх видань виступає як один із засобів державного контролю і регулювання видавничої діяльності в країні.

Функціонування державної бібліографії забезпечує існуюча в Україні система обов'язкового примірника. Суть цієї системи полягає в тому, що на основі діючого законодавства кожне поліграфічне підприємство в обов'язковому порядку надсилає заздалегідь визначеним державним книгосховищам, бібліографічним центрам та бібколекторам установлену кількість примірників з тиражу кожного свого видання. У сукупності ці тиражні відчислення складають комплекти обов'язкового примірника [8].

Різні бібліотеки одержують різні типи обов'язкового примірника: платний, безплатний, відомчий (безплатний ще називають контрольним).

Особлива роль в нашому суспільстві належить рекомендаційній бібліографії. Це зумовлено тим, що на неї покладено відповідальні ідейно-виховні, педагогічні функції, пов'язані з формуванням нової людини.

На відміну від державної бібліографії, рекомендаційна бібліографія не тільки інформує читачів про твори друку, а й кожен раз оцінює їх шляхом цілеспрямованого добору та анотування. Більше того, рекомендаційна бібліографія орієнтує читача в соціальне значущій тематиці, розкриваючи

зміст і значення саме тих галузей знань і тем самостійного читання, які найбільшою мірою сприяють формуванню людини. Як метод керівництва читанням рекомендаційна бібліографія максимально наближена до запитів конкретних читачів, враховує їх вікові, психологічні та інші риси й особливості [14].

Специфіка рекомендаційної бібліографії полягає також у тому, що зона озброює читача ефективними методами роботи з книгою, навчає його вмінню самостійно вибирати й оцінювати твори друку, виходячи із принципів і критеріїв критики і естетики.

Терміни «загальна» і «спеціальна» бібліографія ще не мають точного визначення. Тому їх немає в державному стандарті на бібліографічну термінологію.

Різноманітність потреб суспільства в бібліографічній інформації зумовлює поділ бібліографії також за окремими формами та особливостями її функціонування. Виділяються наступні додаткові класифікаційні ряди бібліографії:

- 1) поточна – ретроспективна – перспективна,
- 2) універсальна–галузева [30].

Поточною називається бібліографія, призначенням якої є постійна, регулярна підготовка і розповсюдження бібліографічної інформації про нові твори друку. Саме ця бібліографія забезпечує оперативне використання наукових досягнень й передового досвіду, сконцентрованих в книгах та інших творах друку, в інтересах дальшого розвитку соціалістичного суспільства. Поточне бібліографічне інформування провадиться на основі регулярного обліку творів друку, що виходять протягом поточного календарного року.

Найважливішими вимогами щодо поточної бібліографії є повнота і оперативність інформації. Повнота досягається ретельністю перегляду та розумним відбором із документального потоку всього вартого уваги, оперативність – максимальним скороченням інформаційного інтервалу (тобто

часу міні виходом документа і його відбиттям у бібліографічному виданні) [14, 30].

Ретроспективною називається бібліографія, призначенням якої є підготовка і розповсюдження інформації про твори друку за який-небудь чітко визначений проміжок минулого часу (за винятком літератури поточного року). В її функції входить:

- 1) своєрідне підведення підсумків розвитку літератури з тієї чи іншої галузі або того чи іншого виду за певний період,
- 2) забезпечення ретроспективного пошуку в документальних масивах в процесі бібліографічного обслуговування.

Ретроспективні показники складаються, як правило, з розрахунком на тривалий строк використання, мають науково-прикладний характер і належать здебільшого – за суспільною ознакою – до науково-допоміжної бібліографії. Саме через ретроспективні показники найбільш рельєфно розкривається зв'язок, бібліографії з наукою [30].

Перспективною прийнято називати бібліографію, яка забезпечує інформування населення, організації та установи країни про твори друку, що готуються до видання або виходять у найближчий час. Основна її функція – сприяння оперативному використанню творів друку за їх прямим цільовим та читацьким призначенням, привертання уваги читачів до найважливіших видань суспільно-політичної, наукової, художньої та іншої тематики.

Термін «універсальна бібліографія» (від лат. *universalis* – всеосяжний, загальний) означає створення бібліографічних посібників, в яких представлені твори різного змісту, виявлені за такими формальними ознаками, як вид видання, територія, на якій виходили твори друку, мова публікацій тощо. Інколи універсальні показники носять репертуарний характер, тобто відбивають друковану продукцію тієї чи іншої країни за певний історичний період з максимальною повнотою. Проте групування бібліографічного матеріалу в універсальних посібниках не формальне, а систематичне (здебільшого за галузями знань). Наприклад, в «Літопису книг» бібліографічні

записи розташовані за схемою класифікації, прийнятою для видань державної бібліографії. Галузевою називається бібліографія, призначенням якої є обслуговування окремих галузей знань і практичної діяльності [14, 30].

В класифікації кожен вид бібліографії розглядається як окремий структурний елемент, який може виступати як в ролі основного, так і «другорядного», «додаткового» – залежно від того, за яким принципом розташовуються бібліографічні явища. Так, державна бібліографія показана на схемі в формі першого кола як основний структурний елемент видової класифікації, а універсальна та поточна (в формі малих кіл, по-різному заштрихованих) – як її сторони (грані). Це означає, що державна бібліографія в конкретних своїх проявах — в покажчиках літератури (див. третю частину схеми) – може бути одночасно універсальною за змістом і поточною за хронологічними рамками. Схема, таким чином, показує один із можливих варіантів розташування бібліографічних явищ – саме той, котрий розкриває місце кожного виду бібліографії в класифікаційному ряду, побудованому за суттєво-функціональним принципом.

Але можна перекомбінувати класифікаційний ряд за формальним принципом – наприклад, основними структурними елементами «Схеми» зробити поточну та ретроспективну бібліографію. Тоді державна, видавничо-книготорговельна, науково-допоміжна, рекомендаційна, універсальна, галузева бібліографії стануть уже відповідними гранями (сторонами) поточної та ретроспективної бібліографій [14, 30].

Отже, жоден вид бібліографії не може бути однобічним, наділений лише однією якоюсь властивістю, хоч підставою для утворення кожного виду є якраз одна яка-небудь суттєво-функціональна або формальна ознака. Це зумовлено трьома обставинами:

- 1) відмінностями в характері самого функціонування бібліографічної інформації в суспільстві;
- 2) різноманітністю суспільних потреб в бібліографічній інформації;

3) неоднорідністю документального масиву, з яким має справу бібліографія.

Всі охарактеризовані види бібліографії в сукупності утворюють головну систему бібліографії, завданням якої є максимально повне задоволення типових інформаційно-бібліографічних потреб радянського суспільства [14].

Бібліографічними комплексами прийнято називати особливі угруповання бібліографічних явищ, які функціонують ніби автономно, паралельно з головною бібліографічною системою і об'єднують різні види бібліографії на основі ознак, притаманних тільки цим угрупованням. До них належать краєзнавча бібліографія і бібліографія бібліографії. (На схемі ці комплекси зображені у вигляді умовних серповидних сегментів і винесені за межі головної бібліографічної системи) [14, 30].

Краєзнавча бібліографія – це науково-практична діяльність з метою підготовки і розповсюдження бібліографічної інформації, пов'язаної за змістом з певною місцевістю в країні. Бібліографія бібліографії – це діяльність з метою орієнтації суспільства в бібліографічній продукції.

Бібліографічні комплекси призначаються для забезпечення специфічних інформаційних потреб суспільства, з яких немає достатньо сконцентрованої інформації у виданнях державної бібліографії. Наприклад, відомості про краєзнавчу літературу можна знайти в кожному випуску «Літопису книг». Але виявити саме, те, що треба конкретному читачеві-краєзнавцю, за літописом дуже важко, оскільки відомості про краєзнавчі видання розпорошені у всіх розділах літопису і нічим не позначені. Тому цю роботу бере на себе краєзнавча бібліографія. Вона здійснює «зріз» всієї друкованої продукції в краєзнавчому аспекті, відбирає й систематизує краєзнавчий матеріал за читацьким і цільовим призначенням. При цьому сама краєзнавча бібліографія втілюється в конкретні форми видавничо - книготорговельної, науково-допоміжної та рекомендаційної бібліографії. Внаслідок цього читач одержує краєзнавчу і видавничо-книготорговельні, науково-допоміжні та

рекомендаційні посібники, які водночас можуть бути поточними, ретроспективними, перспективними, універсальними, галузевими і т. ін. [14].

Аналогічну роботу виконує в своїй сфері бібліографія бібліографії – організує інформацію про бібліографічні посібники.

Бібліографія як галузь науково-практичної діяльності утворює цілісну складно розвинуту систему, якій притаманні своєрідна внутрішня структура, власні закономірності розвитку і функціонування. Ця система специфічно об'єднує різні компоненти (складові частини), взаємодія яких зумовлює виконання бібліографією її суспільних функцій.

В ролі компонентів будь-якої цілісної системи «можуть виступати найрізноманітніші предмети і явища, відношення, процеси», а в складно розвинутих системах, пов'язаних з суспільною діяльністю – і люди. Отже, компонентами бібліографії є:

- 1) суб'єкти (люди, що забезпечують підготовку та розповсюдження бібліографічної інформації),
- 2) об'єкти (твори друку та споживачі інформації),
- 3) бібліографічні процеси, результати бібліографічної діяльності,
- 4) організаційні форми та засоби бібліографічної інформації [30].

Кожна система, як стверджують науковці, завжди є компонентом іншої, більш високого рівня системи, і сама, в свою чергу, утворена із підсистем (компонентів) нижчого рівня. Стосовно до бібліографії це положення виглядає так: бібліографія в цілому є частиною багато аспектною системи документальних комунікацій, до якої, крім бібліографії, входить система засобів масової інформації, система НТІ тощо. Водночас сама бібліографія складається із підсистем (компонентів) нижчого рівня, якими є державна, видавничо-книготорговельна, науково-допоміжна і рекомендаційна бібліографії. В свою чергу, кожна підсистема може ділитися на компоненти (підсистеми) ще нижчого порядку, – і так послідовно, поки цей поділ не дійде межі – до розкладу останніх, найнижчих, ланок системного утворення на

елементи. Властивістю ж системних елементів є те, що вони не діляться далі без втрати основної якості, яка визначає сутність, природу даної системи [14].

Головним компонентом бібліографії як системного утворення є люди:

- бібліографи-професіонали, які займаються підготовкою, розповсюдженням та організацією використання бібліографічної інформації,
- бібліографознавці, які ведуть науково-дослідну роботу в галузі бібліографії,
- фахівці, що займаються бібліографією в зв'язку із своєю науково-творчою, літературною та пропагандистською діяльністю. Як правило, найкрупніші вчені були й видатними бібліографами, сприяли розвитку бібліографічної справи.

Бібліограф є головним суб'єктом бібліографічної діяльності насамперед тому, що саме через нього найбільшою мірою проявляється соціальна сутність бібліографії. В кінцевому підсумку якість і ефективність бібліографічної діяльності забезпечується бібліографом, який перетворює свої знання, погляди, ідеї, емоції, пристрасті в конкретний продукт професійної діяльності – бібліографічну інформацію.

Під об'єктом розуміють те, на що спрямована діяльність людини (суб'єкта) [89].

Завданням бібліографії, як відомо, є усунення протиріч, які виникають в системі «книга – читач» («документ – споживач інформації») внаслідок невідповідностей між обсягом знань, сконцентрованих (і водночас розпорошених) в книгах, і можливостями їх виявлення та використання окремим читачем. Отже, об'єктом бібліографії є компоненти цієї системи – твори друку і читачі, зв'язок між якими в сфері бібліографічного обслуговування здійснюється опосередковано – через бібліографічні посібники. Твори друку (документи) сприймаються бібліографом як безпосередні об'єкти його професійної діяльності, читачі ж – як потенціальні (можливі) споживачі бібліографічної інформації. При цьому, однак,

враховуються реальні інтереси конкретних категорій і груп читачів, і в широкому плані – інтереси даного суспільства [89].

Нині бібліографія оперує не тільки текстовими документами у вигляді книг, журналів, газет тощо, а й графічними (образотворчими виданнями, кресленнями, схемами, картами) та аудіовізуальними (звукзаписами, фотографіями, кіноплівками, діапозитивами тощо). Суть бібліографічних операцій з документами полягає в їх бібліографічній обробці: описанні, класифікації, розкритті змісту. Нерідко в бібліографічних посібниках документ розглядається аналітичне, тобто кожна частина документа (розділ, параграф, сторінка книги, стаття із збірника, журналу, газети) характеризується як самостійне джерело інформації й описується як окремий документ.

Бібліографічна діяльність є сферою інформаційної діяльності, спрямованою на задоволення потреб користувачів у бібліографічній інформації.

Основними напрямками бібліографічної діяльності є:

- 1) створення бібліографічної (вторинно-документальної) інформації всіх видів і форм,
- 2) доведення БІ до споживачів,
- 3) науково-теоретичне осмислення бібліографії як суспільного явища [89].

Бібліографічна діяльність бібліотек зводиться в кінцевому підсумку до двох основних процесів, які на практиці часто переплітаються й поєднуються між собою. Перший називається бібліографуванням творів друку, або підготовкою бібліографічної інформації для розповсюдження та використання, другий – бібліографічним обслуговуванням, або доведенням БІ до споживачів [88].

Як процес бібліографування носить дискретний (перервний, роздільний) характер і складається із послідовних, закінчених дій, які в ряді випадків

можуть набувати самостійного значення і тому сприймаються як окремі види роботи. Такими відносно автономними процесами є:

- а) бібліографічний пошук,
- б) бібліографічний відбір,
- в) складання бібліографічних описів,
- г) анотування,
- д) реферування,
- е) бібліографічна систематизація,
- є) бібліографічна предметизація,
- ж) бібліографічне групування,
- з) бібліографічне редагування [89].

Кожен вид роботи має свої особливості і спрямований на раціональне досягнення певного результату.

Бібліографічним пошуком називається послідовне, логічно обґрунтоване виявлення творів друку (докладніше – вторинно-документальних відомостей про них) за заздалегідь визначеною групою пошукових ознак (чи за однією ознакою) шляхом суцільного або вибіркового перегляду літературних та бібліографічних джерел [20].

В ролі пошукових ознак виступають ті елементи бібліографічного запису, які повністю чи найбільшою мірою відповідають характеру читацького запиту на бібліографічну інформацію. Сам же процес пошуку складається, як правило, з багатьох однотипних операцій, спрямованих на виявлення відповідностей між читацьким запитом на бібліографічну інформацію і змістом або темою реальних творів друку на підставі їхніх бібліографічних описів.

Розрізняють два основних види бібліографічного пошуку:

- 1) виявлення бібліографічної інформації про конкретні твори друку з певного питання,

2) уточнення (перевірка помилкових) або пошук відсутніх бібліографічних даних про якийсь конкретний твір. Типовим і найбільш поширеним є перший вид [6].

Бібліографічний пошук ґрунтується на професійному знанні змісту і специфіки видань різних типів, передусім довідкових та інформаційно-бібліографічних. Глибина і якість його забезпечується рівнем загальноосвітньої та професійної підготовки бібліотекаря-бібліографа.

Суть цього виду роботи полягає у виділенні із загального масиву більш-менш однорідного бібліографічного матеріалу, виявленого шляхом бібліографічного пошуку, творів друку, які найбільшою мірою відповідають конкретним цілям бібліографічної інформації [47].

Розрізняють два етапи відбору – первісний, або попередній, і остаточний. Перший здійснюється на основі перегляду записів у бібліографічних джерелах і практично невіддільний від бібліографічного пошуку (обидва процеси відбуваються паралельно), другий – за принципом *de visu* (з лат. означає: наочно, бачене власними очима) , тобто шляхом безпосереднього ознайомлення з творами друку [47].

З бібліографічним відбором пов'язані такі поняття, як принципи і критерії добору, тобто ті основні, відправні вимоги щодо змісту, форми, ідейного, наукового та естетичного рівня творів друку, за якими провадиться відбір. Якісний добір літератури ґрунтується на загальноприйнятих в радянській бібліографії принципах партійності, науковості, народності. Виключно важливе значення має така вимога, як відповідність літератури актуальним проблемам комуністичного будівництва.

Під складанням бібліографічних описів розуміють письмово-документальне оформлення у строго визначеній послідовності основних, заздалегідь обумовлених відомостей про твори друку, виявлених шляхом вивчення титульних текстів, випускних даних у книжкових виданнях (або шляхом перегляду змісту періодичних видань і збірників, якщо описуються статті чи частини друкованих творів) [47].

Довідково-бібліографічна робота бібліотеки – сукупність процесів приймання одноразових бібліографічних запитів, пошук і передача споживачам інформації відомостей про твори друку, а також про добути з цих джерел факти. До основних видів довідково-бібліографічної роботи відноситься довідково – бібліографічне обслуговування - це бібліотечне обслуговування читачів по їх запитам. Результатом довідково – бібліографічного обслуговування є - бібліографічні довідки і бібліографічні консультації, видані у відповідності до одноразових бібліографічних запитів. Під бібліографічною довідкою розуміють відомості про твори друку та інші документи, або фактичні відомості, виявлені в них і видані у відповідності з разовим бібліографічним запитом. За формою довідки бувають письмові та усні. Тип бібліографічної довідки визначається змістом одноразового бібліографічного запиту і не залежить від форми відповіді. Довідки поділяються на:

- Тематичні – це запит з конкретної теми, підбір літератури за темою. Для підготовки використовуються систематичний каталог, бібліографічні картотеки, довідники, енциклопедії.
- Бібліографічні уточнюючі – довідка з уточнення відомостей про окремі відсутні або невірно зазначені елементи бібліографічного опису, без яких документ не може бути знайдений в довідково-бібліографічному апараті та в фонді бібліотеки. Бібліографічні уточнюючі довідки виконуються, як правило, за допомогою алфавітного каталогу, бібліографічних картотек, покажчиків.
- Адресно-бібліографічні – це довідка щодо наявності у бібліотеці конкретного видання (книги, статті) . Виконується за допомогою каталогів та картотек.
- Фактографічні – містить конкретні відомості статистичного, хронологічного характеру.

В процесі довідково-бібліографічного обслуговування часто виникає необхідність надання читачам допомоги у вигляді консультацій. Під

бібліографічною консультацією розуміється консультація з методики бібліографічного пошуку, а також з методики бібліографічної роботи. Під одноразовим бібліографічним запитом розуміється запит, який відображає одноразову потребу в інформації про твори друку та інші документи, а також про фактичні відомості, які містяться в них [47].

Висновки до розділу 2.

Таким чином, визначено види бібліотек, їх основні функції в умовах інформаційного суспільства, роль та основні напрями інформаційно-бібліотечної діяльності наукових бібліотек. Отже, для організації діяльності наукових бібліотек на сучасному етапі необхідно вирішити такі питання, як удосконалення інформаційної діяльності, бібліотечно-бібліографічної інформації та публікації текстів у електронному вигляді, забезпечити доступ через Інтернет до бібліографічної інформації та повнотекстових баз даних, також необхідним є забезпечення електронних засобів пошуку й обслуговування запитів на інформаційні ресурси бібліотеки. Були розглянуті основні види бібліографічної діяльності установи, а саме: створення бібліографічної інформації всіх видів і форм, доведення їх до потенційних споживачів тощо.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ МДУ)

3.1 Наукова бібліотека Маріупольського державного університету: історія, структура, основні напрями діяльності

Згідно наказу Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР за №127 від 31 травня 1991 р. було відкрито Маріупольський гуманітарний коледж Донецького державного університету, який на теперішній час перетворився в Маріупольський державний університет – класичний український вищий навчальний заклад IV рівня акредитації [65].

Маріупольський міськвиконком надав у користування коледжу бібліотеку суспільно-політичного центру міського комітету КПУ, фонд якої відповідав переліку дисциплін, що вивчались студентами. Велику допомогу у поповненні фонду навчальною літературою надав Донецький державний університет.

У 1993 р. Гуманітарний коледж постановою Кабінету Міністрів України (№646 від 13 серпня 1993 р.) реорганізовано в Маріупольський гуманітарний інститут Донецького державного університету. Бібліотека гуманітарного коледжу стає структурним підрозділом навчального закладу та стала іменуватися бібліотекою Маріупольського гуманітарного інституту Донецького державного університету.

У червні 2004 року розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2004 р. за №401-р Маріупольський гуманітарний інститут ДонНУ отримує статус університету. Бібліотека Маріупольського гуманітарного інституту Донецького державного університету стала бібліотекою Маріупольського державного гуманітарного університету [65].

У 2010 році МДГУ отримав статус класичного і був перейменований у Маріупольський державний університет (МДУ). Бібліотека Маріупольського державного гуманітарного університету стала бібліотекою Маріупольського державного університету.

В 2011 році Рішенням Вченої ради Маріупольського державного університету бібліотеці було надано статус наукової (протокол №3 від 26 грудня 2011 р.). Бібліотека Маріупольського державного університету стала науковою бібліотекою Маріупольського державного університету [65].

На початок своєї діяльності структура бібліотеки складалася з абонементу і читального залу, а фонд бібліотеки складав 36,8 тис. прим. [59].

В 1994 році структура бібліотеки змінюється: виділено читальний зал філологічних та психолого-педагогічних наук. Другий читальний зал – зал романо-германської філології, відкрито у 1997 році. В 2001 році відкрито читальний зал економіко-правових наук. Читальний зал факультету іноземних мов відкрито в 2014 році, зал факультету філології та масових комунікацій, був відкритий вже в 2015 році [59].

У 2001 році розпочато процес автоматизації бібліотеки: у відділі комплектування наявний один комп'ютер, на якому у програмі «MARK» створюється електронний каталог.

У 2002 році фонд читального залу історичних і соціально-політичних наук доповнено літературою, виданою новогрецькою мовою, а також російсько- й українськомовними виданнями з грецької філології.

У 2003 році було виділено приміщення для інформаційно-бібліографічного відділу.

У вересні 2004 р. фонд бібліотеки поповнюється виданнями, присвяченими особливостям Болонського процесу; інформаційно-бібліографічний відділ розпочинає формувати перелік бібліографії з проблем і перспектив Болонської системи розвитку освіти. Проведено реорганізацію читального залу філологічних та психолого-педагогічних наук, що дало змогу розширити приміщення фонду. Автоматизація бібліотеки вийшла на новий

рівень. Співробітники почали працювати в автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі «ІРБІС-32» (міні-версія 4.1). В АБІС «ІРБІС» переведено електронний каталог, що створювався на базі програми «MARK» [59].

В 2005 році структура бібліотеки знов змінюється: у відділі комплектування та наукової обробки документів відкрито сектор каталогізації, а у відділі обслуговування сформовано сектор читальних залів. Також створено автоматизовані робочі місця для читачів з вільним доступом до мережі Інтернет, до електронних каталогу і картотеки бібліотеки МДГУ у локальній мережі університету.

В АБІС «ІРБІС» розпочато аналітичний розпис періодичних видань: з 2005 р. створюється електронна картотека статей, розробляється концепція ретроконверсії фонду неперіодичних видань.

У відділі комплектування та наукової обробки документів в 2006 році відкрито сектор комплектування і обліку документів, у відділі обслуговування – сектор культурно-просвітницької роботи.

В університеті відкрито бібліотеку елліністичних студій «Константінос Левендіс», яка широко відома в Україні та за її межами як найсучасніша і найкраще укомплектована бібліотека з елліністики. До фонду бібліотеки елліністичних студій з фонду читального залу історичних і соціально-політичних наук передано книги, видані новогрецькою мовою [59].

У 2007 році в інформаційно-бібліографічному відділі відкрито сектор інформаційного обслуговування, а на базі читального залу економіко-правових наук почав працювати методичний пункт для студентів заочної форми навчання. Бібліотека долучилась до міжбібліотечного проекту з обміну бібліографічною інформацією в системі ІРБІС «Центральний український корпоративний каталог» (ЦУКК). Було розпочато ретроконверсію фонду абонементу навчальної літератури та видання серії бібліографічних покажчиків «Публікації кафедр МДУ» та бібліографічний покажчик друкованих праць викладачів університету.

В 2010 році було закінчено ретроконверсію фонду абонементу навчальної літератури.

В 2011 році структура бібліотеки знову розширюється: відкрито відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення, в структурі відділу обслуговування відкрито абонемент наукової та художньої літератури, а в інформаційно-бібліографічному відділі – сектор довідково-бібліографічного обслуговування. Також було розпочато ретроконверсію фондів абонементу художньої літератури, читальних залів історичних і соціально-політичних наук, економіко-правових наук [59].

З 27 липня 2012 р. починає працювати власний сайт бібліотеки. Протягом наступних 3-х років поширюється представництво НБ МДУ в мережі Інтернет.

Розпочато проведення щорічних науково-методичних семінарів «Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету» Перший семінар проведено 29 листопада 2012 р.

У 2013 р. бібліотекою розпочато видання серій бібліографічних покажчиків «Фонд рідкісних та цінних книг» та методичних рекомендацій «Інформаційні технології в бібліотеці».

З 2014 року бібліотека працює в оновленій версії програми АБІС – «ІРБІС-64» (версія 12.1). Її web-модуль надав можливість відкрити користувачам доступ до електронного каталогу, електронної картотеки статей та інших баз даних бібліотеки в мережі Інтернет [59].

З 13 грудня 2015 р. працює електронний літературний журнал НБ МДУ «Догори сторінками», а в 2016 році розпочато роботу над Електронним інституційним репозитарієм Маріупольського державного університету.

У серпні 2016 р. затверджено нову структуру бібліотеки. У 2017 р. розвивається видавнича діяльність бібліотеки: розпочато видання серій інформаційно-аналітичних матеріалів «НБ МДУ – науковцю», які присвячено інтеграції серій «Вісника Маріупольського державного університету» у

світовий інформаційний простір. Презентовано перший випуск електронного літературного журналу наукової бібліотеки МДУ за матеріалами літературної платформи «Догори сторінками» [80].

У жовтні 2018 р. НБ МДУ відкрився інформаційно-ресурсний центр «Mariupol Window on America Center», перейменований у 2019 р. у «Window on America Mariupol» та отримано доступ до міжнародних наукометричних баз даних Scopus та Web of Science [81].

В сфері матеріально-технічного забезпечення НБ МДУ відбувається постійне поліпшення умов. Так в 2017 році площа бібліотеки збільшилась, порівняно з 2016 роком, за рахунок проведення часткового ремонту приміщень бібліотеки та збільшення її площі за рахунок переформатування службових приміщень університету. На 01.01.2018 загальна площа бібліотеки становила 832,78 м². В 2018 році площа бібліотеки залишалась незмінною. В 2019 році загальна площа бібліотеки знов збільшилась, та на 01.01.2020 становила 873,88 м². У 2019 році вона становила тільки 832,78 м.кв. Збільшення площі відбулось за рахунок часткового ремонту приміщень бібліотеки з елементами переформатування службових приміщень університету [80-82].

Аналіз матеріально-технічної бази бібліотеки свідчить про її зміцнення. В 2017 році зміцненню сприяло отримання гранту від Посольства США в Україні у розмірі 16,4 тис. доларів. Аналогічно в 2018 році також було отримано грант, за рахунок якого придбано нові меблі, комп'ютерну та організаційну техніку. Також в 2018 році Університетом було профінансовано придбання нових стелажів для книгосховища, замінено підлогу в читальному залі історичного факультету. В 2019 році Університет отримав третій грант від Посольства США в Україні (загалом на суму понад 80 тис. грн.), та за його рахунок збільшило свою матеріально-технічну базу, придбавши комп'ютерну та організаційну техніку. Також в 2019 році Університетом було профінансовано придбання спеціалізованого бібліотечного сканеру (104 тис. грн.) та надано площу для відділу зберігання фондів [80-82].

На теперішній час до складу бібліотеки входять 5 відділів з 7 секторами, 2 абонементи, 3 читальні зали з комп'ютеризованими читацькими місцями та інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку» («Window on America Mariupol»), створеного за наказом № 465 від 23.11.2018 р. Структура наукової бібліотеки МДУ подана у Мал. 3.1.

Мал. 3.1. Структура наукової бібліотеки Маріупольського державного університету [59].

Штат бібліотеки на 01.01.2020 складається з 25 співробітників з вищою спеціальною або гуманітарною освітою. З попередніх двох років штат скоротився: у 2018-2019 роках штат становив 28 співробітників.

Фонд бібліотеки (понад 160 тис. прим.) має універсальний характер та комплектується вітчизняними, іноземними документами відповідно до спеціальностей і напрямів наукової діяльності університету. Під час комплектування фонду пріоритетність надається науковим виданням.

В 2017 році викладачі та аспіранти відвідали бібліотеку 116 тис. разів, скористались електронними ресурсами більш ніж 77 тис. разів, документовидача становила понад 306 тис. прим. [34].

В 2018 році студенти, викладачі, аспіранти відвідали бібліотеку 128 тис. разів, скористались електронними ресурсами понад 150 тис. разів, документовидача становила понад 311,6 тис. прим. [35].

В 2019 році кількість відвідувань бібліотеки становила близько 139 тис. разів, документовидача становила понад 309,8 тис. прим. [36].

Таким чином, кількість відвідувань читачами бібліотеки зростає рік від року, що є позитивною динамікою.

Співробітниками бібліотеки здійснюється активна науково-дослідна діяльність, результати якої висвітлюються у статтях і власних виданнях НБ МДУ. Різноманітні напрямки краєзнавчої роботи привертають увагу не тільки наших читачів, а й всіх, хто цікавиться історією Маріуполя.

Бібліотека працює в автоматизованій бібліотечно-інформаційній системі «ІРБІС-64» (версія 12.1). У читальних залах створено автоматизовані робочі місця для читачів з вільним доступом до мережі Інтернет і локальної мережі бібліотеки й університету. Електронний каталог, електронна картотека статей, електронна бібліотека, електронний інституційний репозитарій Маріупольського державного університету й інші електронні інформаційні ресурси бібліотеки доступні як відвідувачам бібліотеки, так і віддаленим користувачам через інтернет.

Бібліотека має власне інформаційне представництво в мережі інтернет: офіційний сайт, блоги, сторінки у соцмережах, літературну платформу «Догори сторінками». Користувачі бібліотеки мають можливість отримати

бездротовий доступ до мережі інтернет, скориставшись вільними зонами Wi-Fi.

Протягом року бібліотека надавала електронні інформаційно-бібліотечні послуги:

- цілодобовий доступ до власних електронних ресурсів;
- вільний доступ до світових інформаційних ресурсів;
- електронна доставка документів;
- віртуальна довідка;
- електронне інформування про нові надходження літератури;
- електронне інформування у режимі вибіркового розповсюдження інформації [34-36].

Основними завданнями бібліотеки є:

- створення документального та електронного інформаційного середовища як ефективної складової освітньо-наукової інфраструктури університету;
- забезпечення доступу користувачів бібліотеки до власних, вітчизняних, світових електронних інформаційних ресурсів;
- забезпечення механізмів інтеграції науки університету до світової наукової комунікації;
- забезпечення діяльності інформаційно-ресурсного центру «Вікно в Америку» («Window on America Mariupol») [34-36].

Діяльність бібліотеки спрямована на реалізацію наступних напрямків:

- бібліотечне, інформаційно-бібліографічне та інформаційно-аналітичне забезпечення навчально-виховної, наукової діяльності університету;
- комплектування та збереження бібліотечного фонду й інформаційних ресурсів;
- розвиток власних електронних інформаційних ресурсів;
- інтеграція науки університету до світової інформаційної наукової комунікації, відстеження наукометричних показників;

- виховання інформаційної культури у студентської молоді та принципів академічної доброчесності;
- культурно-просвітницька та соціокультурна діяльність;
- науково-дослідна та науково-методична діяльність;
- видавнича діяльність;
- співробітництво з бібліотеками, установами, організаціями зарубіжжя та країни;
- зміцнення матеріально-технічної бази бібліотеки [34-36].

Отже, зазначимо що наукова бібліотека Маріупольського державного університету пройшла стрімкий шлях розвитку, як матеріально - технічного забезпечення, систематичне комплектування фонду спеціалізованою науковою літературою, так і формування штату бібліотеки спеціалістами з профільною фаховою освітою. Все це забезпечує можливість надавати якісні послуги здобувачам вищої освіти, науково-викладацькому складу та всім бажаючим користувачам.

3.2. Аналіз інформаційно-бібліографічної діяльності наукової бібліотеки МДУ

Інформаційно-бібліографічна діяльність відносяться до основних напрямів роботи наукової бібліотеки Маріупольського державного університету і здійснюється всіма основними відділами бібліотеки.

Звернемо увагу на стан та комплектування бібліотечного фонду новими надходженнями, як одного з важливих інформаційних компонентів функціонування бібліотеки та реалізації інформаційних потреб користувачів проаналізувавши період за 2017 – 2019 роки.

За 2017 рік до фонду бібліотеки надійшло 3130 примірників (1 987 назв) нових видань, і на 01.01.2018 фонд складав 160 997 примірників. Пріоритетними напрямками комплектування фонду бібліотеки залишилися комплектування її наукового фонду (понад 50% від загальної кількості нових

надходжень) та комплектування виданнями українською мовою (понад 90% від загальної кількості нових надходжень). У друкованому вигляді надійшло 215 прим. (157 назв) праць викладачів університету і на 01.01.2018 їх загальний обсяг складає 12 432 прим. (1 271 назв). В електронному вигляді до бібліотеки надійшло 52 прим. праць викладачів університету і на 01.01.2018 їх загальний обсяг складає 525 прим. [80].

В 2018 році до фонду бібліотеки надійшло 3 256 примірників (1 972 назви) нових видань, і на 01.01.2019 фонд складав 160 240 примірників. Пріоритетними напрямками комплектування фонду бібліотеки залишилися комплектування її наукового фонду (53% від загальної кількості нових надходжень) та комплектування виданнями українською мовою (77% від загальної кількості нових надходжень). На початок 2019 року загальний фонд періодичних видань бібліотеки нараховує 344 найменувань, з них наукових – 212. Протягом 2019 року до бібліотеки у друкованому вигляді надійшло 192 прим. (64 назв.) праць викладачів університету і на 01.01.2019 їх загальний обсяг складає 12 624 прим. (1 335 назв.) [81].

В електронному вигляді до бібліотеки надійшло 74 прим. праць викладачів університету і на 01.01.2019 їх загальний обсяг складає 593.

В 2019 році до фонду бібліотеки надійшло 2 112 прим. нових видань, і на 01.01.2020 фонд складає 162 509 прим. Пріоритетними напрямками комплектування фонду бібліотеки залишилися комплектування її наукового фонду (51% від загальної кількості нових надходжень) та комплектування виданнями українською мовою (77% від загальної кількості нових надходжень). На початок 2020 року загальний фонд періодичних видань бібліотеки нараховує 385 найменувань, з них наукових – 217 [82].

Протягом року до бібліотеки у друкованому вигляді надійшло 76 прим. праць викладачів університету і на 01.01.2020 їх загальний обсяг складає 12 708 прим.

В електронному вигляді до бібліотеки надійшло 167 праць викладачів університету і на 01.01.2020 їх загальний обсяг в Електронній бібліотеці

складає 684.

Динаміка надходжень до бібліотеки наведена на малюнку 3.2.

Мал. 3.2. Надходження наукової та навчальної літератури до наукової бібліотеки МДУ (2015–2019 рр., прим.)

Аналізуючи кількість надходжень до бібліотеки, можна зробити висновок, що в 2018 році до бібліотеки надійшло більше примірників, ніж в 2017 році, а в 2019 році надходження у кількісному вираженні зменшились. При цьому в 2017 році фонд складав 160 997 примірників, в 2018 році він зменшився до 160 240 примірників, а в 2019 році фонд знов збільшився, вже до 162 509 прим. [80-82].

Коливання фонду пояснюються не тільки різницею в обсягах надходжень книжкових примірників, а й роботою по виключенню книг з фонду з причин застарілості, зношеності, втрати читачами. Це планова та обов'язкова робота, спрямована на своєчасне очищення фонду. З бібліотечного фонду було виключено 2 351 прим. книг у 2017 році, 3 993 примірники у 2018 році та 1459 примірника у 2019 році.

Згідно даних, наведених вище, перевагу надано комплектуванню наукового фонду бібліотеки виданнями українською мовою.

Аналіз надходжень праць викладачів університету у друкованому вигляді свідчить про те, що їх кількість рік від року зменшується. При цьому загальний обсяг цих праць зростає з 12432 примірників у 2017 році до 12 708 примірників в 2019 році. таке зменшення пояснюється тим, що все більше

праць стало надходити у електронному вигляді.

Загальний фонд періодичних видань бібліотеки, в тому числі й наукових, невинно зростає протягом аналізованого періоду.

Аналіз джерел придбання оновлень до бібліотечного фонду свідчить про наступне: основними джерелами є власні кошти університету та зовнішні джерела, а саме - подарунки до бібліотек. Всього на придбання книг і періодичних видань у 2017 році університетом було витрачено 277 122 грн; а в 2018 році – тільки 69 313 грн.; в 2019 році – 101 805 грн. При цьому за рахунок дарів до фонду бібліотеки у 2017 році надійшло книг на суму 178 133 грн., у 2018 році – на суму 329 046 грн., а в 2019 році за рахунок дарів до фонду бібліотеки надійшло книг на суму 115 084 грн. [80-82].

Витрати у розрізі по роках на напрямках поповнення бібліотечного фонду наведено в таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Фінансові витрати на придбання книг і періодичних видань (грн.)

Рік	Книги	Періодичні видання	Загалом
2017	247 122	30 000	277 122
2018	8 238	61 075	69 313
2019	69 254	32 551	101 805

Протягом 2017 року бібліотекою було підготовлено та надіслано кафедрам 86 бюлетенів нових надходжень, надано 43 індекси ББК та 1 653 індекси УДК до наукових робіт викладачів та студентів МДУ, виконано 7 554 бібліографічних довідок усіх типів. Протягом 2018 року бібліотекою було підготовлено та надіслано кафедрам 122 бюлетеня нових надходжень літератури, надано 27 індексів ББК та 1 817 індексів УДК до наукових робіт викладачів та студентів МДУ, виконано 12 690 бібліографічних довідок усіх типів. У 2019 році було підготовлено та надіслано кафедрам 58 бюлетенів нових надходжень літератури, надано 1 708 індексів УДК до наукових робіт викладачів та студентів МДУ, виконано 8 904 бібліографічних довідки усіх

типів, з них 321 – в автоматизованому режимі. Також здійснювалися інформаційні супроводи науково-практичних конференцій та семінарів, що проводилися кафедрами.

Протягом 2017 року бібліотекою було організовано понад 60 книжкових виставок протягом 2018 року – понад 80 книжкових виставок, а протягом 2019 року організовано та проведено 128 книжкових виставок та масових заходів: надходжень нової літератури, тематичних, до пам'ятних дат вітчизняної та світової історії, літератури та культури.

Упродовж трьох аналізованих років для викладачів університету надавались індивідуальні консультації:

- з моніторингу фахових видань України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних;
- з методики пошуку інформації з журналів за темами, що складають сферу наукових інтересів викладачів,
- зі створення і реєстрації наукового профілю в Google Академії (за 2017 рік створено 158 наукових профілів, на 01.01.2019 створено 149 наукових профілів, а на 01.01.2020 створено 141 науковий профіль) [34-36].

Також проводились:

- заняття з питань академічної доброчесності (в рамках міжкафедральних навчально-методичних семінарів);
- Дні інформації (для кафедр економіко-правового факультету);
- огляди і виставки-перегляди нових надходжень навчальної та наукової літератури за спеціальностями університету.

Для здобувачів вищої освіти проводилися інформаційно-бібліографічні заняття (всього 23) за темами:

- «Інформаційні ресурси наукової бібліотеки МДУ»;
- «Електронні ресурси НБ МДУ: сайт бібліотеки, блоги і сторінки у соціальних мережах»;
- «Правила оформлення наукових робіт (рефератів, курсових,

бакалаврських, магістерських, наукових статей)»;

- «Технологія наукового дослідження. Принципи пошуку і відбору літератури для курсових робіт, пошук інформації в Інтернет»;

- «Принципи академічної доброчесності».

Для здобувачів вищої освіти протягом 2018-2019 років проводилися інформаційно-бібліографічні заняття: по 23 на рік, за темами:

- «Інформаційні ресурси наукової бібліотеки МДУ»;

- «Електронні ресурси НБ МДУ: сайт бібліотеки, блоги і сторінки у соціальних мережах»;

- «Правила оформлення наукових робіт (рефератів, курсових, бакалаврських, магістерських, наукових статей)»;

- «Технологія наукового дослідження. Принципи пошуку і відбору літератури для курсових робіт, пошук інформації в Інтернет»;

- «Принципи академічної доброчесності».

Для студентів університету протягом аналізованого періоду проводилися теоретичні та практичні заняття за темами: «Загальнодоступні бази даних наукової інформації», «Наукова бібліотека МДУ на допомогу студенту», «Навики пошуку інформації за електронним каталогом, картотекою статей та електронною бібліотекою через сайт НБ МДУ», «Навички користування ДБА: система каталогів і картотек, алгоритм пошуку навчальної і наукової літератури та періодичних видань», «Інформаційна культура студентів в бібліотеці. Правила користування НБ МДУ», «Електронні ресурси НБ МДУ: сайт бібліотеки, блоги і сторінки у соціальних мережах й на фотохостингах», «Фонд читального залу факультету іноземних мов та його розкриття за допомогою віртуальних книжкових виставок», «Технологія наукового дослідження. Принципи пошуку і відбору літератури для курсових робіт, пошук інформації в системі Інтернет», «Правила оформлення студентських наукових робіт» [34-36].

Окремою проблемою залишається відсутність умов зберігання фонду цінних та рідкісних книг, який на 01.01.2018 складає понад 600 прим. видань

кінця XIX – початку XX століть, що мають велику бібліографічну цінність і аналогами яких міг би пишатися будь-який університет. Це енциклопедичні видання, прижиттєві видання відомих істориків, письменників, тощо.

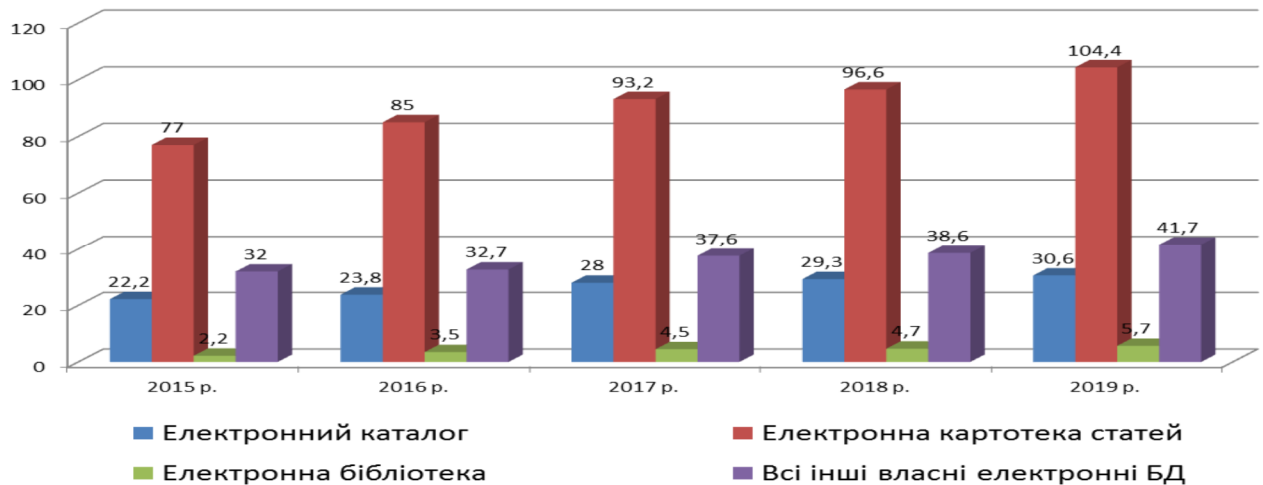
Сучасне інформаційне забезпечення навчальної та наукової діяльності університету неможливе без використання електронних інформаційних ресурсів. Бібліотека використовує власні електронні інформаційні ресурси, ресурси Інтернету та тестові доступи до комерційних електронних ресурсів. Передплачених світових баз даних бібліотека на 2017 рік не мала. З 2018 року бібліотека надає доступ до власних електронних інформаційних ресурсів, ліцензійних світових баз даних Scopus, Web of Sciences, eLibraryUSA, а також до ресурсів Інтернету і тестові доступи до комерційних електронних ресурсів. В 2019 році до комерційних електронних ресурсів приєдналися JournalTOCs (Великобританія), DPAnews (Німеччина), Центр учбової літератури (Україна), «ТЕХ МЕДІА ГРУП» (Україна) [34-36].

Таблиця 2.2

Тестові доступи до комерційних інформаційних ресурсів у 2018 році

Вид тестового доступу	Електронні інформаційні ресурси	Термін надання
Постійний	Центр учбової літератури (Україна)	протягом року
	«ТЕХ МЕДІА ГРУП» (Україна)	протягом року
	JournalTOCs (Великобританія)	протягом року
	DPAnews (Німеччина)	протягом року
Обмежений	JSTOR (США)	з 01.03.2018 до 31.03.2018

Власні електронні інформаційні ресурси бібліотеки протягом 2017 року створювались на основі інформаційно-бібліотечної програми ІРБІС-64 та склалися з Електронного каталогу, повнотекстової бази даних «Електронна бібліотека НБ МДУ», бібліографічних баз даних «Електронна картотека статей», «Праці викладачів МДУ», «МДУ у засобах масової інформації» та ін. Динаміка зображена на Мал. 3.3.

Мал. 3.3 Динаміка формування власних електронних ресурсів наукової бібліотеки МДУ

Обсяг власних електронних ресурсів за звітний 2017 рік збільшився більш ніж на 18 тис. записів і на 01.01.2018 становить понад 163 тис. В 2018 році обсяг знову збільшився майже на 19 тис. записів і на 01.01.2019 становив близько 170 тис. Протягом року було зареєстровано понад 270 тис. звернень до веб-ресурсів бібліотеки. В 2019 році обсяг збільшився відповідно на 13 тис. записів і на 01.01.2020 становив понад 180 тис. Протягом 2019 року було зареєстровано понад 295 тис. звернень до електронних ресурсів бібліотеки [80-82].

У 2017 році було проведено роботу з переходу сайту наукової бібліотеки до доменної зони slibr.mdu.in.ua. Протягом 2017 року сайт, на якому представлені документальні й інформаційні ресурси бібліотеки, послуги, бібліографічна та аналітична інформація відвідали 5 тис. разів користувачі з України та 29 країн світу. Також було відкрито сторінку бібліотеки у соціальній мережі Instagram [80].

Сайт бібліотеки (<http://slibr.mdu.in.ua/>), на якому представлені документальні й інформаційні ресурси бібліотеки, послуги, бібліографічна та аналітична інформація тощо, у 2018 році відвідували не тільки користувачі з України, а й з 33 країн світу. У звітному році було створено сторінку «Вернісаж наукової бібліотеки МДУ» на фотохостингу Flickr й розпочато

роботу з ведення каналу бібліотеки на Youtube [59].

На 01.01.2018 власне інформаційне представництво бібліотеки в мережі Інтернет складається з:

- сайту (<http://slibr.mdu.in.ua/>);
- блогів:
 - Библио.net (<http://biblioobzor.blogspot.com/>);
 - БиблиОпус (<http://literaturhjobzor.blogspot.com/>);
- інформаційних сторінок у соціальних мережах:
 - FaceBook: (<https://www.facebook.com/nbmdu/>),
 - «Наукова бібліотека Маріупольського державного університету»; (<https://www.facebook.com/biblio.nauk/>),
 - «Бібліотека – науковцю»;
 - Instagram (<https://www.instagram.com/nb.mdu/>);
- електронного літературного журналу «Догори сторінками / Вверх страницами» (<http://bibliopoei.blogspot.com/>).

В 2018 році сайт додано інформаційну сторінку «Mariupol Window on America Center» (<https://www.facebook.com/ac.mariupol>) [35].

В 2019 році додано блог ЛітАкцент (<http://literaturhjobzor.blogspot.com/>);

Також бібліотека має представництво на сервісах Інтернету:

- Slideshare (http://www.slideshare.net/NB_MDU/presentations);
- Pinterest (<https://www.pinterest.com/slibrmdu/>);
- Calaméo (<https://ru.calameo.com/accounts/5009484>) [36].

В 2018 році додано представництво на Youtube «Наукова бібліотека МДУ» (<https://www.youtube.com/channel/UC79qZZbYDJ795Ej2fBFQ7jQ>) и та Flickr «Вернісаж наукової бібліотеки МДУ» (<https://www.flickr.com/photos/162972478@N03/albums>) [35].

Також окрім власних електронних інформаційних ресурсів бібліотеки студенти, викладачі, науковці та аспіранти університету мають змогу використовувати інформаційні ресурси вільного доступу мережі Інтернет та тестові доступи до вітчизняних і світових комерційних електронних

інформаційних ресурсів.

Завдяки використанню у роботі бібліотеки новітніх інформаційних технологій читачі мали змогу користуватися інформаційно-бібліотечними послугами:

- цілодобовий доступ до власних електронних ресурсів бібліотеки;
- вільний доступом до світових інформаційних ресурсів;
- електронна доставка документів;
- віртуальна довідка;
- електронне інформування про нові надходження літератури;
- електронне інформування у режимі вибіркового розповсюдження інформації.

Також науковці та викладачі університету мали доступ до міжнародної науко метричної бази даних Scopus на базі НТБ ПДТУ.

Упродовж року для викладачів університету надавались індивідуальні консультації:

- з моніторингу фахових видань України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних;
- з методики пошуку інформації з журналів за темами, що складають сферу наукових інтересів викладачів,
- зі створення і реєстрації наукового профілю в Google Академії (на 01.01.2018 створено 158 наукових профілів).

Упродовж року для викладачів університету надавались індивідуальні консультації:

- з моніторингу фахових видань України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних;
- з методики пошуку інформації за темами, що складають сферу наукових інтересів викладачів;
- зі створення і реєстрації наукового профілю в Google Академії (на 01.01.2019 створено 149 наукових профілів);

В 2017 році бібліотекою було підготовлено та надіслано кафедрам 86 бюлетенів нових надходжень, надано 43 індекси ББК та 1 653 індекси УДК до наукових робіт викладачів та студентів МДУ, виконано 7 554 бібліографічних довідок усіх типів. В 2018 році підготовлено та надіслано кафедрам вже 122 бюлетеня нових надходжень літератури, надано 27 індексів ББК та 1 817 індексів УДК до наукових робіт викладачів та студентів МДУ, виконано 12 690 бібліографічних довідок усіх типів. В 2019 році робота продовжувалась, підготовлено та надіслано кафедрам 58 бюлетенів нових надходжень літератури, надано 1 708 індексів УДК до наукових робіт викладачів та студентів МДУ, виконано 8 904 бібліографічних довідки усіх типів, з них 321 – в автоматизованому режимі. Також протягом трьох аналізованих років здійснювалися інформаційні супроводи науково-практичних конференцій та семінарів, що проводилися кафедрами [80].

Робота з інтеграції серій «Вісника Маріупольського державного університету» (далі – «Вісник МДУ») до світового наукового інформаційного простору здійснювалась за напрямками:

- інтеграція до наукометричних баз даних та пошукових систем, які надають оцінку якості виданням, відстежують цитування опублікованих робіт, складають рейтинги публікацій авторів та наукових установ;
- надання повнотекстового доступу до серій «Вісника МДУ» за допомогою вітчизняних і зарубіжних електронних бібліотек та зарубіжної наукової періодики;
- розміщення інформації про серії видання у вітчизняних та світових бібліографічних базах даних;
- відстеження імпакт-факторів, рейтингу серій «Вісника МДУ» та індексів цитування вчених університету за статтями.

Інтеграція «Вісника МДУ» в 2018 році здійснювалась до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus (Польща). Також розпочато роботу з розміщення повних текстів у цій наукометричній базі з метою відстеження кількості цитувань. Угода з Інститутом проблем реєстрації

інформації НАН України дозволила надавати інформацію про «Вісник МДУ» до реферативної бази даних «Україніка наукова», а створення бібліометричних профілів всіх серій «Вісника МДУ» дозволило приймати участь в Рейтингу наукових періодичних видань в системі «Бібліометрика української науки»

[81].

В 2019 році розпочато роботу з інтеграції «Вісника МДУ» до міжнародної наукометричної бази даних Web of science: проаналізовано вимоги експертної ради Web of science до наукових журналів, складено інформаційно-аналітичну довідку щодо відповідності «Вісника МДУ» цим вимогам за 30 критеріями у 5 категоріях. Також результати аналізу були представлені на спільному засіданні членів редакційних колегій всіх серій «Вісника МДУ», де у ході обговорення були ухвалені найближчі заходи, необхідні для поступового виконання вимог, необхідних для інтеграції університетського видання до Web of science. Також у 2019 році було створено та приєднано до «Бібліотметрики української науки» науковий профіль Маріупольського державного університету як організації [82].

Протягом трьох аналізованих років серії «Вісника МДУ» представлені:

- у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus (Польща) [50];
- у відкритих міжнародних репозитаріях наукової інформації OCLC WorldCat, Соціонет, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Registry of Open Access Repositories (ROAR), The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), Research Papers in Economics (RePEc);
- у каталозі періодичних видань Ulrich's Periodicals Directory [82].

Таблиця 2.3

Результати оцінювання серій «Вісника МДУ» в Index Copernicus
(2017-2019 рр.)

Рік	Філологія	Економіка	Філософія, культурологія, соціологія	Історія. Політологія	Право
2017	70,80	68,96	65,84	69,18	57,93
2018	73,78	68,76	69,85	65,12	64,06

2019	88,75	83,68	79,63	77,85	77,28

Таблиця 2.4

Порівняння даних наукових профілей серій «Вісника МДУ» за версією

Google Академія

Назви серій	Кількість випусків	Кількість цитувань	Індекс Хірша
Економіка	1-10	182	5
Право	1-10	159	5
Філософія, культурологія, соціологія	1-8	42	3
Історія. Політологія	1-11	50	3
Філологія	4-11	62	3

Окремим видом інформаційно-бібліографічної та наукової діяльності є робота з електронним депозитарієм бібліотеки. З метою підвищення якості наукової комунікації та рейтингу університету бібліотекою протягом року проводилась робота з ведення, подальшого наповнення та розвитку Електронного інституційного репозитарію Маріупольського державного університету (eIR MSU) <http://eirmsu.mdu.in.ua>. На 01.01.2019 репозитарій налічує 608 праць, кількість звернень до них – 17 427. На 01.01.2020 р. репозитарій налічує 955 праць, кількість звернень до них – 18 894.

Науково-дослідна діяльність бібліотеки здійснювалась в рамках проведення досліджень з питань краєзнавства, організації, збереження і використання фондів, обслуговування читачів, інформаційної справи. За результатами досліджень у 2017 році опубліковано 17 статей, здійснено 14 докладів на семінарах та конференціях. За краєзнавчими дослідженнями на каналі ТВ-7 маріупольського телебачення було створено ряд стрічок серії «Легенди Маріуполя», розпочато роботу зі створення електронної бази даних «Краєзнавство». Для керівників і фахівців бібліотек Маріуполя та Донецької області було організовано засідання круглого столу «Книга в бібліотечному

просторі: нові та традиційні формати». В 2018 році за результатами досліджень опубліковано 9 статей, здійснено 30 доповідей на семінарах та конференціях. Співробітники бібліотеки брали участь з доповідями у кафедральній міжнародній науково-практичній конференції «Траєкторія сталого розвитку українського суспільства: особистість і культура», у Школі педагогічної майстерності, що діє на базі університету. В 2019 році за краєзнавчими дослідженнями на каналі маріупольського телебачення «МТВ» була взята участь у програмі «Збережемо історичну спадщину Маріуполя», у міському Культурно-туристичному центрі «Вежа» для мешканців і гостей міста проводились заходи «Маріупольські пам'ятки архітектури», «Історична цінність старого маріупольського кладовища». Для краєзнавців у Маріупольському краєзнавчому музеї було проведено лекцію «Пам'ятки архітектури Маріуполя: проблеми і перспективи», а також проводилися краєзнавчі екскурсії містом для представників зарубіжних ЗМІ та Академії української преси [34-36].

Необхідно звернути увагу і на подальші перспективи розвитку наукової бібліотеки МДУ які сприятимуть підвищенню якості інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів та дозволять наблизитися до рівня сучасних вимог і стандартів, а саме продовжувати традиції впровадження новітніх бібліотечних технологій та цифрових сервісів для роботи, розваг і творчості користувачів бібліотеки. Системно здійснювати процес модернізації обслуговування в бібліотеці, беручи до уваги сучасні потреби користувачів – застосування мультимедійних та інтелект-центрів, впровадження електронний читальний зал, віртуальних довідок, що особливо є актуальним в умовах дистанційного навчання та світового карантину.

Висновки до розділу 3

Отже, дослідження інформаційно-бібліографічної діяльності наукових бібліотек України здійснювалося на прикладі діяльності наукової бібліотеки

Маріупольського державного університету. Так бібліотека МДУ пройшла значний шлях у своєму становленні та розвитку. На сьогодні це сучасний структурний підрозділ університету який має сучасне матеріально – технічне забезпечення. Систематично відбувається комплектування фонду спеціалізованою науковою літературою. Сформований штат бібліотеки спеціалістами з профільною фаховою освітою вищої категорії. Що забезпечує можливість надавати якісні послуги здобувачам вищої освіти, науково-викладацькому складу та всім бажаючим користувачам.

Також, здійснено кількісно-якісний аналіз інформаційно-бібліографічної діяльності наукової бібліотеки МДУ та виявлено, що за період 2017–2019 рр. наукової та навчальної літератури надійшло найбільше за 2017–2018 роки. З кожним роком збільшується динаміка організації та проведення книжкових виставок, так с порівняно з попередніми роками в 2019 р. їх було 128. Продовжується традиція проведення заходів щодо поширення інформаційно-бібліографічної грамотності, дотримання академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти. Позитивну динаміку поповнення бібліотеки науковими доробками можна простежити за результатами оцінювання серій «Вісника МДУ» в Index Copernicus та порівняльних даних наукових профілей серій «Вісника МДУ» за версією Google Академія.

ВИСНОВКИ

На підставі означеної мети та завдань кваліфікаційної роботи можна зробити наступні узагальнюючі висновки:

По-перше, досліджено стан вивчення теоретичних аспектів розвитку бібліотек. Зазначено, що більша кількість наукових розвідок присвячена саме проблемі впровадження інформаційних комп'ютерних технологій в процес діяльності бібліотек та при поширенні інформації, популяризації своєї діяльності та наданні інформаційних, наукових, довідково-бібліографічних послуг за потребою користувачів. Діяльність бібліотек, і зокрема наукових бібліотек досліджується вітчизняними теоретиками та практиками М. Бутко, О. Воскобойнікова-Гузєва, Л. Костенко, Н. Кушнарєнко, Л. Філіппова, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка та ін.

По-друге, визначено, що основні напрями діяльності наукових бібліотек підпорядковані чинному законодавству. Основними документами, що регулюють інформаційну діяльність бібліотек є Закони України, документи виконавчої влади, міжнародні та державні галузеві стандарти, а також власні документи бібліотек – положення, правила користування, інструкції. Нормативно-правові акти регламентують та стандартизують діяльність бібліотек при здійсненні своїх функцій, однак на сучасному етапі вони потребують суттєвих змін у зв'язку з реорганізацією та трансформацією всієї бібліотечної системи до глобального інформаційного простору.

По-третє, визначено, що інформаційно-бібліотечним та бібліографічним обслуговуванням називають діяльність, яка була створена структурними підрозділами бібліотеки та надавала користувачам бібліографічну та фактографічну інформацію у вигляді документів або їхніх копії. Інформаційними послугами визначають надання інформації, яка необхідна для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), також застосовується для розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх

знань (просвітницьких послуг), поширювати об'єктивну інформацію про споживчі властивості та види соціальних послуг, формувати певні уявлення і ставлення суспільства до соціальних проблем.

По-четверте, наукова бібліотека є інформаційним, науковим, освітнім та культурно-просвітницьким структурним підрозділом МДУ, діяльність якого спрямована на документальне й інформаційне забезпечення навчально-виховного та наукового процесів університету. Структура наукової бібліотеки МДУ включає в себе п'ять відділів, два з яких займаються інформаційним обслуговуванням користувачів, а саме: інформаційно-бібліографічний відділ та відділ обслуговування. Інформаційно-бібліографічний відділ здійснює інформаційне забезпечення навчального і наукового процесів університету, інформаційне і довідково-бібліографічне обслуговування читачів; веде аналітичний розпис статей з періодичних видань, формуючи електронну картотеку з розширеними засобами пошуку; складає бібліографічні та науково-допоміжні покажчики; організує виставки до Міжнародних, Всеукраїнських науково-практичних конференцій та інших наукових, інформаційно-просвітницьких заходів, які відбуваються в університеті.

По-п'яте, здійснено кількісно-якісний аналіз інформаційно-бібліографічної діяльності наукової бібліотеки МДУ та виявлено, що за період 2017–2019 рр. наукової та навчальної літератури надійшло найбільше за 2017–2018 роки. З кожним роком збільшується динаміка організації та проведення книжкових виставок, так с порівняно з попередніми роками в 2019 р. їх було 128. Продовжується традиція проведення заходів щодо поширення інформаційно-бібліографічної грамотності, дотримання академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти. Означено подальші перспективи розвитку наукової бібліотеки МДУ які сприятимуть підвищенню якості інформаційно-бібліотечного обслуговування користувачів та дозволять наблизитися до рівня сучасних вимог і стандартів, а саме продовжувати традиції впровадження новітніх бібліотечних технології та цифрових сервісів для роботи, розваг і творчості користувачів бібліотеки. Постійно здійснювати

процес модернізації обслуговування в бібліотеці, беручи до уваги сучасні потреби користувачів – застосування мультимедійних та інтелект-центрів, впровадження електронний читальний зал, віртуальних довідок, що особливо є актуальним в умовах дистанційного навчання та світового карантину. Отже, інформаційна та бібліографічна діяльність є провідним напрямом сучасних бібліотек, що підкоряє, змінює й направляє роботу всіх підрозділів та формує імідж бібліотеки в очах користувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко О. М. Використання електронних ресурсів у довідково-бібліографічному обслуговуванні / О. М. Бичко // Бібліотека в освітньому просторі : інформаційний бюлетень. – 2014. – № 17. – Режим доступу : http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/Buleten17/buleten17.htm#byc
2. Бондаренко В. І. Дистантне інтернет-обслуговування користувачів сучасної бібліотеки (кінець XX – початок XXI ст.) : автореф. дис... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.03 / Вікторія Іванівна Бондаренко. – Київ, 2013. – 19 с.
3. Борик С. М. Бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів: вивчення інформаційних потреб / С. М. Борик // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали п'ятої міжнародної науково-практичної конференції, 11–12 вересня 2013 року, Львів / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національний університет «Львівська політехніка», Науково-технічна бібліотека ; [редколегія : О. В. Шишка, Н. Е. Кунанець, Д. О. Тарасов, І. О. Белоус, Р. С. Самотий, А. І. Андрухів]. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 499-509.
4. Бородіна В. А. Бібліотечне обслуговування / В. А. Бородіна. – 2004. – 167 с.
5. Брежнева В. В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В. В. Брежнева, В. А. Минкина; СПбГУКИ. – [2-е изд.]. – Санкт-Петербург : Профессия, 2006. – 304 с.
6. Брежнева В. В. Інформаційне обслуговування: продукти і послуги бібліотек та інформаційних центрів / В. В. Брежнева, В. А. Мінкін. - Санкт-Петербург: Професія, 2004. – 304 с.

7. Бутенко І. А. Діагностичні дослідження в бібліотеках / І. А. Бутенко // Бібліотекознавство. – 2008.
8. Бутко М. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування / М. П. Бутко // II міжнар. наук.-практ. конф. «Інформація, аналіз, прогноз – стратегічні важелі ефективного державного управління». – К., 2001. – С. 35–40.
9. Васильченко М. П. Бібліотечні фонди / М. П. Васильченко, Н. М. Кушнарєнко, В. А. Мільман. – Х.: Вища шк., 1993. – 152 с.
10. Вилегжаніна М. Задоволення інформаційних потреб користувачів у правовій інформації / М. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2009. – № 4. – С. 18-21.
11. Волкова В. Н. Теория информационных процессов и систем : учебник и практикум для академического бакалавриата по инженерно-техническим направлениям и специальностям / В. Н. Волкова. – М. : Юрайт, 2014. – 502 с.
12. Воскобойнікова-Гузєва О. Інформаційні технології в системі інноваційної діяльності наукової бібліотеки / О. Воскобойнікова-Гузєва, А. Бровкін // Бібліотечний вісник. – 2005. – № 6. – С. 9-15.
13. Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія / В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 360 с.
14. ГОСТ 7.82-2001 Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления. – ИПК Издательство стандартов, 2001. – 39 с.
15. Гранчак Т. Роль інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек України в сучасному демократичному процесі / Т. Гранчак // Україна в глобалізованому світі. – Київ, 2007. – 179 с.
16. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.

17. Давидова І. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія / І. О. Давидова ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.
18. Дворкина М. Я. Библиотечно-информационная деятельность: теоретические основы и особенности развития в традиционной и электронной среде / М. Я. Дворкина. – М. : «Издательство ФАИР», 2009. – 256 с.
19. Дворкіна М. Я. Бібліотечне обслуговування: нова реальність: лекції / М. Я. Дворкіна. - Москва: МГУКИ; Профиздат, 2000. – 48 с.
20. ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. – Чинний від 2014-01-07. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – 41 с.
21. ДСТУ 6096:2009 Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Універсальна десяткова класифікація. Структура, правила ведення та індексування: ДСТУ 6096:2009 чинний від 01. 07. 2009 – Київ: Держспоживстандарт України, 2009. – 28 с.
22. ДСТУ ГОСТ 7.59:2003 (ИСО 5963-85). Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Індексування документів. Загальні вимоги до систематизації та предметизації (ГОСТ 7.59-2003 (ИСО 5963-85), IDT) – Чинний від 28.11.2003 р. – Київ, 2004. – 11 с.
23. Захарова Н. Виставкова діяльність бібліотек як елемент інформаційного обслуговування / Н .Захарова // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2014. – Вип. 39. – С. 467-474.
24. Захарова В. І. Основи інформаційно-аналітичної діяльності / В. І. Захарова, Л. Я. Філіпова. – Київ : Центр учбової літератури, 2013. – 336 с.
25. Зборщик А. К. Інформаційне обслуговування бібліотек засобами АБС «ІРБІС». Феномен бібліотек у сучасному світі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Ч. III. – Маріуполь : МДУ, 2020. – С. 25-27.
26. Зборщик А. К. Інформаційне обслуговування користувачів наукової бібліотеки МДУ. Дебют : Збірник тез доповідей студентів історичного

факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2019. – Маріуполь, 2019. – С. 61-62.

27. Зборщик А. К. Інформаційно-бібліографічний сервіс наукової бібліотеки МДУ. Україна першого двадцятиліття ХХІ століття : культурно-мистецький вимір : Програма ХVІ Міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 лист., 2020 р. – Рівне : РДГУ, 2020.

28. Зборщик А. К. Особливості державного регулювання інформаційної діяльності в Україні. Дебют : Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2020. – Маріуполь, 2020. – С. 77-79.

29. Зборщик А. К. Формування іміджу сучасної бібліотеки. Феномен бібліотек у сучасному світі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – Ч. ІІІ. – Маріуполь : МДУ, 2020. – С. 25-27.

30. Информационно-библиотечная деятельность, библиография. Термины и определения: ГОСТ 7.0-99 [Электронный ресурс]. – Изд. офиц. – [Введ. 2000-07-01]. – Минск : Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 1999. – 23 с. – Режим доступа: <http://vsegost.com/Catalog/85/8548.shtml>. – Загл. с экрана.

31. Ібрагімова І. М. Інформаційна підтримка державного управління в Україні: основні засади та перспективи / І. М. Ібрагімова / Держ. упр. в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади / За ред. Н. Р. Нижник, В. М. Олуйка. – Л.: Львів. політехніка, 2002. – С. 306-319.

32. Ільганаєва В. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісник Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Харків, 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.

33. Інформаційне обслуговування користувачів наукової бібліотеки МДУ / А. К. Зборщик // «Документно-інформаційні комунікації установ»: Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2019 (м. Маріуполь, 15 травня 2019 року). – Маріуполь : МДУ, 2019. – С. 61–62;

34. Інформація про діяльність наукової бібліотеки МДУ у 2017 році. – Маріуполь, 2017. – 12 арк.;
35. Інформація про діяльність наукової бібліотеки МДУ у 2018 році. – Маріуполь, 2018. – 12 арк.;
36. Інформація про діяльність наукової бібліотеки МДУ у 2019 році. – Маріуполь, 2019. – 12 арк.;
37. Каращук О. Бібліотека в сучасному інформаційному просторі / О. Каращук // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2016. – Вип. 43. – С. 596-610. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2016_43_38
38. Кобелєв О. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек України: теоретико-методологічні засади розвитку : автореф. дис. д-ра наук із соціальних комунікацій : 27.00.03 / О. М. Кобелєв. – Харків, 2013. – 34 с.
39. Кононученко Л. Вплив комп'ютерних технологій на інформаційні потреби користувачів бібліотек України : (На прикладі ОУНБ України)/ Л. Кононученко // Вісник Книжкової палати. – 2005. – Вип. 14. – С. 353–361.
40. Костенко Л. Комп'ютерна культура бібліотекаря / Л. Костенко // Бібліотечний вісник. – №6. – 2002. – № 6. – С. 36-38
41. Кулицький С. П. Основи організації інформаційної діяльності у сфері управління: навч. посіб. для студ. і виклад. вузів / С. П. Кулицький. – К.: МАУП, 2002. – 224 с., іл.
42. Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство / Н. М. Кушнарєнко. – Київ: Знання, 2007. – 208 с.
43. Кушнарєнко Н. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – Київ : Знання, 2006. – 334 с.
44. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua/>
45. Ляшенко І. Ю. Автоматизація бібліотечних процесів з використанням інформаційних мережевих технологій / І. Ю. Ляшенко / Національна бібліотека імені В. І. Вернадського. – К., 1998.

46. Матвієнко О. В. Інформаційний менеджмент: опорний конспект лекцій у схемах і таблицях: навч. посібник / О. В. Матвієнко, М. Н. Цивін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 170 с.
47. Мацей О. О. Форми інформаційно-бібліографічної роботи бібліотек ВНЗ в сучасних умовах / О.О. Мацей // Бібліотека в освітньому просторі : інформаційний бюлетень. – 2008. – № 5. – Режим доступу : http://lib.khnu.km.ua/about_library/metodob/Buleten05/bul5_1.htm#Macei
48. Мейжис І. А. Соціально-психологічні основи бібліотечного обслуговування: навч. посіб. / І. А. Мейжис. – Миколаїв, 1994. – 192 с.
49. Мелентьєва Ю. П. Бібліотечне обслуговування / Ю. П. Мелентьєва. – Москва: ФАІР, 2006. – 256 с.
50. Наукова ефективність серій видання «Вісник Маріупольського державного університету»: аналітична довідка / І. В. Бурова, М. Л. Шевцова. – Маріуполь : МДУ, 2018. – 24 с. – (Сер. «НБ МДУ – науковцю»; вип. 2).
51. Національна бібліотека України для дітей [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://chl.kiev.ua/>
52. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]: веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>
53. Національна історична бібліотека [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://nibu.kiev.ua/>
54. Національна наукова медична бібліотека [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.library.gov.ua/ru/>
55. Національна парламентська бібліотека України [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/>
56. Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького [Електронний ресурс] : веб-сайт. – Режим доступу: <http://odnb.odessa.ua/>
57. Офіційний сайт бібліотеки Централізованої бібліотечної системи Оболонського району м. Києва для дітей. – Режим доступу: http://ocls.kyivlibs.org.ua/ditachi/istoria_knygy.htm

58. Офіційний сайт міжнародної асоціації користувачів та розробників електронних бібліотек і нових інформаційних технологій. – Режим доступу: http://www.elnit.org/index.php?option=com_content&view=category&id=15&Itemid=372
59. Офіційний сайт наукової бібліотеки МДУ. – Режим доступу: <http://slibr.mdu.in.ua/>
60. Пальчук В. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; наук. ред. В. М. Горовий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.
61. Пашкова В. С. Публічні бібліотеки як місце доступу громадян до інформаційних технологій та Інтернету / В. С. Пашкова, І. О. Шевченко, Я. О. Хіміч ; Українська бібліотечна асоціація. – Київ : [б. в.], 2008. – 127 с.
62. Пестрецова О. Бібліотечні центри правової інформації: досягнення і перспективи діяльності / О. Пестрецова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. – Вип. 36. – С. 540-548.
63. Петрова Л. Г. Бібліотека в умовах суспільно-економічних змін / Л. Г. Петрова. – К.: НПБ України, 2003. – 301 с.
64. Половинчак Ю. Бібліотечні об'єднання як чинник формування єдиного бібліотечного простору / Ю. Половинчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. – Вип. 39. – С. 58-68.
65. Положення Про наукову бібліотеку Маріупольського державного університету від 06.11.2017 року № 416. – Маріуполь, 2017. – 4 арк.
66. Постельжук О. М. Інформаційно-аналітична діяльність обласних універсальних наукових бібліотек України: основні напрями діяльності і види інформаційної продукції : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / О. М. Постельжук. – Київ, 2013. – 16 с.
67. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України № 32/95-ВР зі змінами – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>

68. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс] : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI // Верховна Рада України. Законодавство : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
69. Про затвердження плану заходів щодо розвитку бібліотечної справи на період до 2011 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1226-р (за станом на 30.09.09 р.). – Режим доступу : [//rada.gov.ua](http://rada.gov.ua)
70. Про звернення громадян [Електронний ресурс]: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // Верховна Рада України; Законодавство : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>.
71. Про інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України : проект закону України від 12 серпня 1999 р. – [текст № 1207-d]. – Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua>.
72. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 2 жовтня 1992 р. зі змінами № 2657-XII // Верховна Рада України. Законодавство : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%202657-12>.
73. Про Національну програму інформатизації [Електронний ресурс] : Закон України від 04 лютого 1998 р. № 74/98-вр // Верховна Рада України. Законодавство : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>.
74. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [Електронний ресурс] : Закон України від 09 січня 2007 р. № 537-V // Верховна Рада України. Законодавство : офіц. сайт. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
75. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1579-р (за станом на 23.12.09 р.). – Режим доступу : [// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1579-2009-%D1%80#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1579-2009-%D1%80#Text)

76. Резніченко В. А. Електронні бібліотеки: інформаційні ресурси та сервіси / В. А. Резніченко, О. В. Захарова, Е. Г. Захарова // Проблеми програмування. – 2005. – № 4. – С.60-72
77. Сілкова Г. В. Інформаційно-аналітична діяльність у структурі інформаційної діяльності / Г. В. Сілкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія / Г. В. Сілкова. – 2009. № 10. – С.22-25
78. Слободяник М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник // АН України, ЦНБ ім. Вернадського. – Київ, 1995. – 268 с.
79. Слободяник М. С. Бібліотечна справа України: стратегічні напрями прориву / М. С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 4-6.
80. Статистичні форми річного звіту НБ МДУ за 2017 рік. – Маріуполь, 2017. – 5 арк.;
81. Статистичні форми річного звіту НБ МДУ за 2018 рік. – Маріуполь, 2018. – 5 арк.;
82. Статистичні форми річного звіту НБ МДУ за 2019 рік. – Маріуполь, 2019. – 5 арк.
83. Столяров Ю. Н. О сущности библиотеки / Ю. Н. Столяров // Библиотековедение. – №5. – 1998. – С. 3-10.
84. Сусак А. В. Функції бібліотеки в сучасному інформаційному просторі / А. В. Сусак // Вісник Львівського університету. – 2007. – Вип. 1. – С. 194-198.
85. Філіпова Л. Я. Питання змісту бібліотечних Web-сайтів в Інтернеті / Л. Я. Філіпова // Бібліотечна планета. – К., 2001. – № 3(13). – С. 12–15
86. Хромченко Л. Г. Організація інформаційної діяльності (теоретичні основи): навч. посіб. / Л. Г. Хромченко, О. С. Раковська-Башмакова, А. С. Шраєр; за ред. Х. В. Чаковського. – Х.: «МСУ Харків», 2008. – 352 с.
87. Чуприна Л. Оперативна інформація в соціальних мережах: особливості обігу та використання бібліотеками / Л. Чуприна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2012. – Вип. 33. – С. 507–523.

88. Швецова-Водка Г. М. Віртуальна довідка: новий вид інформаційних послуг бібліотеки / Г. М. Швецова-Водка // Бібліотеки Рівненщини: інновації, досвід роботи: Зб. статей. – Рівне, 2004. – С. 48–59.
89. Швецова-Водка Г. М. Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. для студентів напрямку 6.020102 «Книгозн., бібліотекознавство і бібліогр.» / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – 3-тє вид., випр. та допов. – Рівне, 2011. – 231 с.
90. Шилюк О. Діяльність вузівської бібліотеки в умовах інформатизації суспільства / О. Шилюк // Вища школа. № 5. – 2008. – С. 52-54.
91. Шлапак Ю. Освітня функція бібліотечних установ / Ю. Шлапак // Наукові праці НБУ ім. В. І. Вернадського. – Випуск 27. – 2010. – С. 231-238.
92. Шрайберг Я. Л. Основні положення і принципи розробки автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем і мереж: головні тенденції оточення, основні положення і передумови, базові принципи / Я. Л. Шрайберг. – М.: Либерея, 2001. – 104 с.